

Kalbinės raiškos priemonės. 5 — 6 klasė

Metodinė priemonė yra skirta mokyti 5 — 6 klasės mokinius atpažinti kalbinės raiškos priemones (sinonimus, antonimus, frazeologizmus, palyginimus, kreipinius, įsmeninimus, pakartojimus, epitetus, retorinius kreipinius), paaiškinti jų paskirtį tekste bei patiems jas vartoti. Kiekvienai kalbinės raiškos priemonei skirta du užduočių blokai. Pirmuoju siekiama, kad mokiniai atpažintų nurodytą priemonę, sugebėtų aptarti jos paskirtį tekste. Antrasis skirtas plėtoti kūrybines galias, mokiniai skatinami rašyti, naudojantis kalbinės raiškos priemonių teikiamomis galimybėmis. Užduotys išdėstytos sunkėjančia tvarka: pirmoji užduotis skirta mokiniams, kurių žinios ir supratimas atitinka patenkinamą lygį, antroji orientuota į pasiekusius pagrindinį lygį, trečioji — į aukštesnįjį. Trečiasis užduočių blokas apibendrina visą mokymo medžiagą. Jį sudaro dešimt užduočių, skirtų įvertinti mokinių žinias ir supratimą apie visas 5 — 6 klasėje aptartas kalbinės raiškos priemones. Šį užduočių bloką galima naudoti ne tik kontrolinio darbo metu. Jis taip pat jis galimas naudoti ir savitikrai, kadangi metodinės priemonės pabaigoje pateikiami galimi atsakymai. Metodinės priemonės pabaigoje pateikiamas baigiamosios pamokos — viktorinos, skirtos apibendrinti mokymo medžiagą, pavyzdys.

SINONIMAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti sinonimus, parinkti tinkamiausią sinonimą ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Naudodamiesi Sinonimų žodynu, nurodytiems veiksmažodžiams parinkite sinonimų. Pakeiskite kursyvu pažymėtą žodį vaizdingesniu sinonimu. **A.** Iš nosies ir burnos mažais kamuoliukais *ėjo* garas — rugpjūčiui kiek per šalta. **B.** Karvė Besė *atėjo* į lauko vidurį vis dar liūdnei dėbsodama į jį ir iš lėto kramtydama žolę. **C.** Džesas nusibraukė drėgnus plaukus nuo kaktos ir *atsisėdo* ant suolo. **D.** Įsibėręs du šaukštelius cukraus, mažais gurkšniukais *ėmė gerti* karštą kavą, kad nenusiplikytų gerklės. **E.** Kai mama pagauna jį piešiant, tuoj pradeda *rėkti* apie laiko, popieriaus ir gabumų eikvojimą. **F.** Moksleiviai sėdi suoluose kaip ant adatų, ir jų širdys nekantriai *plaka*, laukdamos kontrolinio darbo rezultatų. **G.** Leslė sėdėjo *nuleidusi* akis. **H.** „Pasitrauk, pyply“, — *pasakė* ji. **I.** Jie žiūrėjo, kaip Mei Belė *bėga* į kalnėn sugniaužusi savo naująjį turtą (...). **J.** Gilė palauks, kada Troter ims tupinėti apie Viljamą Ernestą ar poną Randolfą, ir tada *pasiims* ko nors valgyti.
2. Pateiktiems neutraliems žodžiams suraskite po du sinonimus, iš kurių vienas turėtų teigiamą reikšmę, o kitas neigiamą bei nurodykite, kokioje situacijoje kiekvienas žodis gali būti vartojamas.

Neutralus žodis	+	-
1. Burtininkė	žavėtoja	ragana
2. Mokyti		
3. Valgyti		
4. Senas		
5. Jaunas		
6. Mirti		
7. Padejuoti		
8. Šviesiaplaukė		
9. Žiūrėti		
10. juoktis		
11. taupyti		

3. Svarbiausios sinonimų funkcijos yra tikslinamoji, ekspresyvinė ir estetinė. Kai greta esantis sinonimas suteikia konkretesnę reikšmę, tada sakoma, kad sinonimo paskirtis tikslinamoji. Ekspresyvinė funkcija, kai rodo vertinamąjį požiūrį, estetinė sinonimų paskirtis — išvengti monotonijos, įkyraus tų pačių žodžių kartojimosi. Suraskite vadovėlyje sakinių su sinonimais ir

paašškinkite, kokia jų paskirtis konkrečiame sakinyje ar pastraipoje. Stenkitės surasti skirtingų funkcijų sinonimų.

II. Kūrybinės užduotys.

1. Išvardykite veiksmažodžius, kurie įvardintų visus jūsų šiandien planuojamus atlikti veiksmus (ne mažiau dešimt). Po to „Sinonimų žodyne“ suraskite šiems veiksmažodžiams sinonimų. Pavyzdys: Šiandien planuoju burti (kerėti), dejuoti (aimanuoti)...Sukurkite tekstą, pavadinimu „Mano pirmadienis“ (pasirinkti galite bet kurią savaitės dieną). Adresatas: klasės draugai ir mokytojas. Situacija: tekstas skaitomas klasėje. Tikslas: parodyti adresatui, kokia įdomi (neįdomi) yra Jūsų viena Jūsų gyvenimo diena. Rašydami stenkitės parinkti pačius tinkamiausius veiksmažodžius.
2. Pateikta sinonimų eilė, surašyta intensyvumo tvarka: norėti, geisti, gvieštis, trokšti. Sukurkite tekstą, pavadinimu „Mano didžiausias noras (svajonė)“, kuriame būtų atskleistas Jūsų noro (svajonės) intensyvumas (kaip Jūsų noras (svajonė) auga, didėja ir galiausiai užvaldo Jūsų visą esybę). Adresatas: klasės draugai ir mokytojas. Situacija: tekstas skaitomas klasėje. Tikslas: parodyti, koks didelis gali būti žmogaus noras (svajonė).
3. Perskaitykite tekstą iš G. Bončkutė — Petronienė knygos „Įdomioji psichoterapija mokytojams ir tėvams“, skirtą suaugusiems, norint juos geriau supažindinti su paauglių savijauta: „Anksčiau dar žliumbdavau, kai mama pasakydavo, kokia aš durna, kvaiša, trenka ir pan. Dabar aš netgi pripratau prie to. Tačiau turiu draugus, į kuriuos galiu atsiremti, jiems pasiguosti, pažliumbti prie jų, išklausti jų pasakojimų apie savo gyvenimą. Myliu savo draugus labai labai“. Parašykite tekstą ta pačia arba kita tema. Adresatas: mokytojai, tėvai. Situacija: tekstas skaitomastėvų susirinkime. Tikslas: padėti suaugusiems geriau pažinti paauglius.

Galimi atsakymai. I. Užduočiai parengti yra naudotasi K. Paterson knygomis „Tiltas į terabitiją“ bei „Smarkuolė Gilė Hopkins“, tad ir siūlomi veiksmažodžių sinonimai yra paimti iš minėtos rašytojos kūrybos. A. Pukšėjo. B. Atrisojo. C. Drėbtelėjo. D. Siurbčioti. E. Čirkšti. F. Spurda. G. Nudūrusi. H. Sukomandavo. I. Skuta J. Nusikniauks.

Neutralus žodis	+	-
1. Burtininkė	žavėtoja	ragana
2. Mokyti	šviestis	smegenis džiovinti
3. Valgyti	sotintis	ėsti, žiaumoti, sprogti
4. Senas	pagyvenęs	sukriošęs
5. Jaunas	pačiame žydėjime	pienburnis
6. Mirti	nukeliauti į amžinybę	kojas pakratyti
7. Padejuoti	pasiguosti	pasiskūsti
8. Šviesiaplaukė	geltonplaukė	blondinė
9. Žiūrėti	stebėti	dėbsoti
10. juoktis	kvatotis	Dantis rodyti
11.taupyti	tausoti	šykštėti

ANTONIMAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti antonimus ir paašškinti jų paskirtį tekste.

1. Raskite antonimų poras. **A.** Nebūk kartus — išspjaus, nebūk saldus — nuris. **B.** Protingas nuolatos mokosi, o kvailas dingos viską žinąs. (flk.) **C.** Iš mažos gilės didelis ažuolas išauga. (flk.) **D.** Kas teisybė, tai ne melas. (flk.) **E.** Gulsčias šersis — stačias važiuosi. (flk.) **F.** Geri darbai toli girdėti, blogi — dar toliau. (flk.) **G.** Prie darbo susirietęs, prie valgio išsitiesęs. (flk.) **H.** Katei džiaugsmas, pelei verksmas. (flk.) **I.** Lengva priprasti, sunku atprasti. (flk.) **J.** Nuo ko susirgo, nuo to ir išgis. (flk.)

2. Antonimai būna sisteminiai (jie yra antonimai visada, pavyzdžiui, džiaugsmas — liūdesys) ir kontekstiniai (jie yra antonimai tik tada, kai esti viename sakinyje, pavyzdžiui, krislas — rąstas. Jie yra antonimai tokiam sakinyje: „Savo aky ir rąsto nemato, o kito ir krislą pamatys“.). Parašykite, kurie antonimai yra sisteminiai, o kurie kontekstiniai ir kokia jų paskirtis sakinyje. **A.** Iš kilo su gandrais, nutūpė su varnomis. (flk.) **B.** Kad nuo didumo pareitų, karvė zuikį pralenktų. (flk.) **C.** Geriau nuo motinos gauti rykščių, negu nuo pamotės saldinių. (flk.) **D.** Viena ranka duoda, kita atima. (flk.) **E.** Žiūrėk, ne kas žada, žiūrėk, kas veda. (flk.) **F.** Žodis žvirbliu išleikia, o jaučiu sugrižta. **G.** Liga raita atjoja, pėsčia atstoja. (flk.) **H.** Geriau lipti, negu dripti. (flk.) **I.** Kas lengvai žada, tas sunkiai tesi. (flk.) **J.** Akim užmetus — karvelis, arčiau pažiūrėjus — vanagas. (flk.)

3. Parinkite antonimus kursyvu išspausdintiems žodžiams ir parašykite, kokio įspūdžio, poveikio skaitytojui šiais antonimais siekiama. **A.** *Laimės* ir replėmis nepritrauksi, o... ir pati ateina. (flk.) **B.** Didelis *juokas* — maža.... **C.** Geriau *skolinti*, negu (flk.) **D.** Kai *giedi* — visi girdi, ... — niekas nemato. (flk.) **E.** *Laimė* dainuoja, ... dejuoja. (flk.) **F.** *Linksmumas* — trumpai, ... — ilgai. (flk.) **G.** *Vyža* duoną uždirba, ... pradirba. (flk.) **H.** *Ragaišis* nusibosta, o ... niekuomet. (flk.) **I.** ... kaip erelis, *nusileido* kaip žvirblelis. (flk.) **J.** Prie pilno *visi* draugai, prie tuščio — ... (flk.)

Atsakymai. 1. A. kartus — saldus, išspjaus — nuris. B. Protingas — kvailas. C. Mažos — didelis. D. Teisybė — melas. E. Gulsčias — stačias. F. Geri — blogi. G. Susirietęs — išsitiesęs. H. Džiaugsmas — verksmas. I. Priprasti — atprasti. J. Susirgo — išgis. 2. Sisteminiai: D. Duoda — atima. Pabrėžia veiksmų priešybę. Kontekstiniai: A. Gandrai — varnos. Pabrėžia veikėjų skirtingumą. B. Karvė — zuikis. Pabrėžia veikėjų skirtingas ypatybes. C. Motina — pamotė, rykštės — saldiniai. Pabrėžia daiktų skirtingas ypatybes. E. Žada — veda. Išryškina veiksmų skirtingumą. F. Žvirblis — jautis, išleikia — sugrižta. Pirmu atveju pabrėžiamas skirtingas veikėjų dydis, antru — veiksmų kontrastingumas. G. Raita — pėsčia, atjoja — atstoja. Pirmu atveju pabrėžiama skirtingas veiksmo atlikimo būdas, antru — veiksmų kontrastingumas. H. Lipti — dripti. Veiksmų kontrastas. I. Žadėti — tesėti. Veiksmų kontrastingumas. J. Karvelis — vanagas, arti pažiūrėti — akį užmesti. Pabrėžiama veikėjų ypatybių kontrastingumas (pirmas atvejis), pabrėžiama veiksmų skirtingumas. 3. A. nelaimė. Pabrėžiama reiškinių kontrastingumas. B. išmintis. Pabrėžiama reiškinių priešingumas. C. skolintis. Pabrėžiama veiksmų priešingumą. D. raudi. Pabrėžiama veiksmų skirtingumą. E. vargas. Pabrėžiama reiškinių kontrastingumas. F. liūdnumas. Pabrėžiama reiškinių kontrastingumas. G. batas. Pabrėžiama daiktų skirtingos funkcijos. H. Duona. Pabrėžiama skirtinga daiktų paskirtis. I. Pasikėlė. Veiksmų priešingumas. J. nė vienas. Pabrėžiamas skirtingas skaičius. Pats bendriausias antonimų poveikis skaitytojams gali būti nusakomas tokio pavyzdžiu: lygumoje menkas kalnelis aiškiai matomas, o kalnyne net aukštas kalnas gali nepatraukti dėmesio; dieną šviečiantys ryškiausi žiburiai nebus tokie įspūdingi, kaip tamsią naktį tolumoje spingsintis žiburėlis (3). Taigi antonimai vartojami priešingumams pabrėžti. Kontrastingi reiškiniai ar daiktai vienas kitą labiau išryškina.

I. Kūrybinės užduotys.

1. Perskaitykite Jūsų mokytojos rašinėlių, rašytą šeštoje klasėje, raskite antonimų poras.

Kokią sėklą sėsi, tokie daigai dygs

Patarlė „Kokią sėklą sėsi, tokie daigai dygs“ yra labai teisinga. Tik nereikia manyti, kad ši patarlė apie augalus. Žinoma, ji tinka ir augalams, bet iš tikrųjų yra skirta žmogui. Kokį pagrindą tėvai padeda, auklėdami vaiką, toks ir išauga žmogus. Jei jie mokys savo atžalas nuo mažens darbštumo, nuoširdumo, kruopštumo, tai ir žmogus išaugs doras, pareiingas, nuoširdus. Ir priešingai. Jei leis vaikui tinginiauti, meluoti, tai jis išaugs nedoras ir veltėdis.

Kai tėvai padaro auklėjimo klaidą, tai ją vėliau labai sunku arba visai neįmanoma išgyvendinti vieną ar kitą žalingą įprotį, savybę. Toks vaikas greitai suklysta ir kartais pasuka ne tiesiu ir doru keliu, o kreivu ir klaidingu.

Čia labai tinka prisiminti pasaką apie tėvą ir sūnų. Joje pasakojama, kaip augino tėvas sūnų, bet sūnus užaugo nedoras, tapo vagimi. Sūnus vagis, daug metų praslinkus, atvažiavo pas tėvą karieta ir taip gražiai apsirengęs, kad jo neįmanoma buvo pažinti. Tėvas ir neatpažino. Sūnus apsimetė grafu, norinčiu pažinti valstiečio gyvenimą. Taigi kartu su tėvu nuėjo sodinti jauno medelio. Pasodinę pririšo prie baslio. Šalia jauno medelio buvo senas, surambėjęs ir sukumpęs, šakotas medis. Svečias paklausė, kodėl nepririša ir to medžio. Jo tėvas atsakė: „Anas medis jau senas, jo niekas tiesaus nepadarys. Medžius reikia tiesti, kol jie jauni. Tada apsimetėlis grafas atsakė: „Čia visai tas pats kaip su jūsų sūnumi. Jei būtumėte jį mokę, kol jaunas buvo, nebūtų vagis. Suaugusio jau nepataisysi“.

Papasakokite, kokias auklėjimo klaidas tėvai dažniausiai daro, pateikite gyvenimiškų pavyzdžių, kada vienas ar kitas žmogus nuėjo negeru keliu dėl tėvų padarytų klaidų. Yra sakoma, kad kiekviena taisyklė turi išimčių. Tad, jei galite, prisiminkite atvejų, kai vaikas išaugo doras, nors jo tėvai darė ir labai daug klaidų.

2. I užduočių bloke galima rasti labai daug patarlių. Pasirinkite vieną ir parašykite samprotaujamojo stiliaus rašinį. Adresatas: klasės draugai ir mokytojas. Situacija: tekstas skaitomas klasėje. Tikslas: atskleisti patarlės aktualumą.

3. Vartodami antonimus aprašykite pasirinktinai a) du skirtingus knygos veikėjus (pavyzdžiui, Juozapėlį ir Mikę iš P. Cvirkos apsakymo „Vaikų karas“), b) du mokytojus, c) du klasės draugus arba bet kokius du Jūsų pasirinktus objektus.

FRAZEOLOGIZMAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti frazeologizmus ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Nurodykite perkeltine reikšme vartojamus žodžių junginius. **A.** Tai įsipylė arbatos — gaidžio ašarą. **B.** Tai riekia duoną, kaip roges. **C.** Jo kalba — vėjo švilpa: pro vieną ausį įėjo, pro kitą išėjo. **D.** Darbas iš rankų krinta. **E.** Gera daina už širdies griebia. **F.** Jam nereikia žodžio skolintis. **G.** Kirvis duria į nosį, kirvio nemato. **H.** Nereikia visko kabinėti vyrui ant nosies. **I.** Ir susilankstei suknelę — kaip iš vilko gerklės ištraukta. **J.** Pavirtau į stulpą, tiek persigandau.

2. Išrašykite iš 1 užduoties sakinių frazeologizmus, paaiškinkite jų reikšmę, funkciją sakinyje.

3. Palyginkite lentelėje pateiktus sakinius, nustatykite, kurioje lentelės pusėje pateikti sakiniai su frazeologizmais (juos išrašykite, paaiškinkite reikšmę) bei pateikite frazeologizmo apibrėžimą, nurodydami, kuo jie skiriasi nuo laisvųjų žodžių junginių (mažiausiai 2 skirtumai).

	Kairė	Dešinė
A.	Pajudink ir tu kaulus, juk rankos nenutrūks.	Pajudink tuos kaulus, gal po jais rasis paslėptas žiedas.
B.	Aš tau kai pakursiu pirtį už tokius darbelius!	Šeštadienį pakursiu pirtį, atvažiuos daug svečių.
C.	Mano marti anksti parodė savo ragus.	Šeimininkas parodė karvių ragus gyvulių supirkėjui.
D.	Už nosies vedžioja visus, ir gana.	Buratino tokia ilga nosis, kad galima už jos jį vedžioti.
E.	Klasėje jis buvo balta varna: dvidešimties metų bernas, kurio vienmečiai jau pernai gavo brandos atestatus.	Išdrožė iš medžio varną ir nudažė baltai, jam balta varna buvo gražiau už juodą.
F.	Pradėjo tarnauti ir vis jam atrodė, kad ne savo kėdėje sėdi.	Jis pamiršo bilietą ir dabar sėdėjo ne savo kėdėje.
G.	Jau laukiu, kada Petras pašauks.	Petras pašaukė dukrą, kad atneštų jam arbatos.
H.	Kai turėsi vaiką, tai turėsi ir ką veikti — rankos bus vis prikištos.	Ji labai sušalo ir dabar visą vakarą jos rankos buvo nuolat prie krosnies prikištos.
I.	Mano liežuvis jau irgi nudegęs ne vieną sykį, aš jau žinau, ką daryti.	Arbata buvusi tokia karšta, kad nudegęs liežuvį.
J.	Saulė jau ant karties.	Ant karties buvo užmautas ašotis.

II. Kūrybinės užduotys.

1. Nupieškite pasirinktam frazeologizmui iliustraciją.
2. Sukurkite draugui užduotį, kurią atlikęs jis galėtų įsivertinti savo žinias ir gebėjimus. Tema: frazeologizmai.
3. Sukurkite (prisiminkite) juokingų istorijų, kurios rastųsi iš paraidžiui, tiesiogiai suprastų ar visiškai nesuprastų frazeologizmų.

Atsakymai. I. 1 — 2. A. gaidžio ašarą — mažai. B. kaip roges — plačiai. C. vėjo švilpa — lengvabūdiška. D. iš rankų krinta — nesiseka. E. už širdies griebia — labai patinka. F. nereikia žodžio skolintis — iškalbus. G. duria į nosį — arti. H. kabinėti ant nosies — prikaišioti. I. kaip iš vilko gerklės ištraukta — suglamžyta. J. Pavirtau į stulpą — sustingti. Pati bendriausia frazeologizmų funkcija — vaizdumas, gyvumas, dažnai padeda atkurti šnekamosios kalbos įspūdį. 3. A. Kaulus pajudinti — kiek padirbėti. B. Pirtį pakurti — nubauti, išperti, išbarti. C. Ragus parodyti — pūstis, būti išdidžiam. D. Už nosies vedžioti — valdyti, nurodinėti. E. Balta varna — kuo nors labai išsiskiriantis iš aplinkos žmogus. F. (kieno) kėdėje sėdėti — pasiekti (kieno) padėtį. G. Petras pašaukė — mirtis. H. Rankos prikištos — nuolat užsiėmęs. I. Liežuvį nudegti — įkliūti. J. Ant karties — gana aukštai. Kairėje pateikti sakiniai su frazeologizmais. Pastarieji nuo laisvųjų žodžių junginių skiriasi tuo, kad jie yra vaizdingi ir pastovios sandaros (negalima vieną žodį pakeisti kitu, panašios reikšmės žodžiu). Frazeologizmai — vaizdingos reikšmės pastovūs žodžių junginiai.

II. 2. Jei mokiniams sunkiau sektųsi, galima pasiūlyti ugalvoti 10 sakinių, kuriuose skliausteliuose esančius žodžius reiktų pakeisti frazeologizmais. Pavyzdys: Tu tik neklausyk jo: (apgaujinėja) ir tiek. Tu tik neklausyk jo: akis dumia ir tiek.

PALYGINIMAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti palyginimus ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Išrašykite palyginimus (žodžių junginius su lyginamaisiais jungtukais *kaip, lyg, it, tartum, negu, nei*). Parašykite, kas su kuo lyginama. **A.** Obelų žiedai švytėjo mėnesienoje lyg sniegas (A. Lindgren). **B.** Geltoni kaip šiaudai Džeso plaukai plaikstėsi apie kaktą, rankos ir kojos mataravosi kiekviena sau. (K. Paterson) **C.** Malkos, pamilusios krosnį karštai, pradėjo — kaip širdys — liepsnoti. (J. Erlickas) **D.** Lapė yra nedidi, turi tėvą snapą, akis plačias, dantis it vargonus, bet landžius it yla nagus užkumpusius, uodegą ilgą it šluota. (M. Valančius) **E.** Verksmas, ašaros kaip vanduo ėmė plūsti iš lietvamzdžio. (S. Coolidge) **F.** Lysvėmis ropojo vikšrai, nesulaikomi kaip tankai. (J. Erlickas) **G.** Saulė, lyg oranžinis kiaušinio trynys, sparčiai leidosi, ir rytuose jau skleidėsi purpurinis vakaro dangus. (S. Coolidge) **H.** Jau po trijų pasimatymų Jonas suprato — daugiau nebus jokių vakarėlių su vaikiniais, jokių spoksojimų į šalį, susitaršusių plaukų... Nenuostabu, kad Jonui prireikė atokvėpio. Nepražiopsok „Twix“ kšnelio. Jis tarsi laisvė, tarsi naujas rytas, jis 15 centimetrų ilgio ir nepaprastai gaivus. Jis tarsi moteris, kuri supranta... **I.** „Sveikas, drauguži! Kas tau atsitiko? Gal šeimininkas nuskriaudė?“ „Ne, jis mane myli, bet šeria kaip žmogų. (Chappi). **J.** Tapti modeliu konkurse „Elite Model Look“ yra svajonė, bet ir jūsų plaukai gali pasidaryti kaip modelio (Pantene Pro – V).

2. Pavartodami palyginimus, atpasakokite J. Biliūno „Kliudžiau“, jūsų parinktus palyginimus palyginkite su rašytojo vartojamais. Jei neskaitėte šios J. Biliūno novelės, tuomet nurodykite, kas ir su kuo lyginama žemiau pateiktuose sakiniuose bei parašykite, kas abiem dalykams bendra, t. y. nurodykite jų lyginimo pagrindą. **A.** Neskaniai pavalgiau, kaip lentyną palaižiau. **B.** Zyzia kaip musė apie nosį. **C.** Apsiaustas buvo lengvesnis už obels žiedus, švelnesnis už nakties vėją žolėje, šiltesnis už raudoną širdies kraują, jos pačios motinos išaustas (A. Lindgren). **D.** Danguis liepsnojo raudona ir rožine, ir oranžine spalvomis, jų atspindžiai raibuliavo ežero paviršiuje, ir atrodė, tarsi spalvos būtų išsiliejusios iš dailininko paletės. (S. Coolidge). **E.** Tai atrodė taip pat neįtikėtina, lyg pati karalienė su aukso karūna būtų pasikvietusi arbatos gerti. Arba koks knygos herojus, sakysim Robinzonas Kruzas arba Alisa iš Stebuklų šalies, atvyktų su lagaminėliu ir pareikštų, kad ketina čia

savaitėlę pagyventi. **F.** Rytą, kai pabundame, visi mūsų sapnai išgaruoja **kaip rasa saulėje.** (J. Gaarder) **G.** Vaikai visad nubusdavo pilni gyvybės ir išdaigų, kiekvieną minutę pasirenkę supuoti, kaip tie šampano buteliai atsukus kamščio vieleles. **H.** Sukramtyk žvėrelį — vitaminą ir būk toks stiprus, kaip ir jis. O svarbiausia, kad vitaminai „Your life“ yra skanūs kaip saldainiai. **I.** Mielai lauks prekybos centras, nors kišenėj tiktai centas. Geras piemuo nelupa avių, tiktai vilnas kerpa jų. „Promenadas“ kaip tik toks, kas užsuks, tas pats suvoks. **J.** Tavo vonia vėl atrodo kaip nauja. (Comet)

3. Parašykite, kokią funkciją, kokį poveikį skaitytojui atlieka palyginimai, esantys 2 užduoties sakiniuose.

II. Kūrybinės užduotys. Parengta pagal M. Ende knygą „Bėglinė istorija“.

1. M. Ende knyga „Bėglinė istorija“ pradedama pasakojimu apie mokyklos nemėgstantį berniuką Bastijaną Baltazarą Buksą. Žemiau pateiktame pasakojime praleisti tokie palyginimai: lyg vata, kaip įbestas, kaip amžinybė, kaip bėglinė bausmė, kaip iš kibiro. Perrašykite istoriją, įrašydami tinkamą. Lauke buvo niūrus, šaltas lapkričio rytas ir lijo Bastijanas norėdamas pasislėpti nuo lietaus įbėgo į knygyną ir sustingo tarpduryje. Pardavėjas neatrodė patraukliai. Bet neilgai trukus jie išsinekėjo, ir berniukas prisipažino, kad mokykloje jį vadina svaičiotuju, mėnulio veršiu, apgaviku. Bastijanas kalbėjo, kad mokykla jam visada atrodė, kuri truks tol, kol jis užaugs, ir kurią reikia tylomis ir nuolankiai iškęsti. Per pamokas kiekviena valanda jam atrodydavo Jis prisiminė aidžius koridorius, atsiduodančius grindų vašku ir šlapiais paltais bei klastingą tylą, kuri staiga užkimšdavo jam ausis... Paverskite aukščiau pateiktą tekstą pasakojimu apie berniuką, kuriam patinka lankytis mokyklą. Stenkitės pavartoti šiuos palyginimų.

2. M. Ende knygoje „Bėglinė istorija“ aprašyta nykstanti Fantazijos šalis, kurią sudaro daugybė pačių įvairiausių vietovių: Vaiduoklių miestas, Nakties miškas Perelinas, Gaobas, Spalvų dykuma ir kitos. Žemiau pateiktuose šių vietų aprašymuose praleisti visi autoriaus vartoti palyginimai. Daugtaškių vietose įrašykite palyginimus arba lyginimo konstrukcijas, kurios padėtų kuo geriau įsivaizduoti vietovę, atskleisti jos neįprastumą. **A. Pamėklių šalis.** Vulkano krateris kaip riogsojo priešais. Jo sienose vis greičiau sukdamiesi ėmė maišytis sieros geltonis, švininė pilkuma, kruvinas raudonis ir sodri juoduma. Ir tada Atrėjas išvydo vėjus milžinus, sukančius jį su drakonu kaip Tikriau tariant, išvydo jų veidus, nes kitos kūno dalys labai keitėsi ir jų buvo labai daug — kartais ilgų, kartais trumpų, kartais atsirandančių šimtais, o kartais visai išnykstančių, kartais ryškių, kartais miglotų, — be to, susipynusios tokiam baisyje ar grumtynėse, jog negalėjai suprasti, kas yra kieno. Veidai irgi be perstojės keitėsi. Jie žiojosi, šaukė, riaumojo, staugė ir juokėsi iš vieno kito. Drakono su raiteliu jie, rodė, nė nematė, nes, palyginti su jais, jis buvo mažas kaip Tada jis išvydo pamėkles, kurios trūkčiojo tarsi, jų burnos buvo pražiotos, tarsi norėtų rėkti ar juoktis, tačiau aplinkui viešpatavo mirtina tyla. O paskui — tarsi, — visos kartu pasileido Nieko link ir ... **B. Vaiduoklių miestas.** Apleisto miesto gatvės buvo apgaubtos mirtinos tylos. Vaizdas buvo slegiantis ir nemalonus kaip, Atrodė, jog čia nėra nė vieno pastato, kurio išvaizda nebūtų grėsminga ir šiurpi, tarsi Gatvėse ir skersgatviuose, tokiuose pat kreivose, šleivose kaip, kabojo didžiuliai voratinkliai, iš rūsių angų ir tuščių šulinių sklido blogas kvapas. Miestas atrodė labai didelis. Dalies kvartalų namai buvo tokie maži ir žemi, kad Kiti, priešingai, buvo tokie dideli, kad priminė tikrus rūmus su skulptūromis puoštais fasadais. Visos šios skulptūros vaizdavo griaučius ir demonus, kurie išsišiepę spoksojo į vienišą praeivį. Kažkur visai netoli pasigirdo šiurkštus, kimus staugimas, toksai beviltiškas ir liūdnas, kad Atrėjui sugnybo širdį. Tame staugime skambėjo visa patamsių vientatvė, visas prakeikimas. Jis vis tęsėsi ir skambėjo kaip Atrėjas įėjo pro vartus, pakliuvo į ankštą, tamsų kiemą, perėjo parką ir galų gale atsidūrė drėgname ir nešvariame užpakaliniame kieme. Tenai prirakintas prie mūro sienos gulėjo milžiniškas, išbadėjęs vilkolalkis. Po jo nutriušusiu kailiu galėjai suskaičiuoti šonkaulius, nugurkaulio kuštera buvo išsikisusi kaip, iš pravirų nasrų karojo liežuvis, primenantis **C. Perelinas, nakties miškas.** Daigai tame miške augo taip greitai,

kaip Jie leido lapus ir stiebus, brandino pumpurus, kurie virto nuostabiais įvairiomis spalvomis žėrinčiais žiedais. Jau mezgėsi maži vaisiai, kurie, vos tik prinokę, sproginėjo kaip, aplinkui purkšdamos įvairiaspalves naujų sėklų žiežirbas. Iš tų sėklų dygo augalai, tačiau jau kitokie, panašūs į Kiekvienas jų žibėjo ir švietė vis kita spalva. Aplink sužėlė šviečiančių augalų tankynė, ilgainiui vis labiau persipinanti ir sudaranti ryškių spalvų audinį, tad netrukus abu jau gaubė didelę, apskrita burtų kilimų palapinę. **D. Gaobas, Spalvų dykuma.** Toliau driekėsi purpurinio smėlio kopos, šalia — visų įmanomų spalvų kalvos. Kiekviena jų buvo vis kitokio atspalvio. Viena kaip, kita kaip, trečia kaip, ketvirta kaip, penkta kaip, šešta kaip Ir jos driekėsi nuo vieno horizonto krašto iki kito, kiek tiktai akis beįstengė užmatyti. Auksiniai ir sidabriniai smėlio upeliai tekėjo tarp kalvų ir skyrė jas vieną nuo kitos. Spalvos visą laik keitėsi. Oras alsino svilinančia pragaro liepsna, saulė virto liepsnu sūkurium dangaus viduryje. Iš visko sprendžiant Goabo dykuma buvo neįsivaizduojamai didelė, didelė kaip Staiga ant ugniaspalvės kopos viršūnės pamatė milžinišką liūtą. Jis stovėjo kaip tik priešais saulę, tad didžiuliai jo karčiai gaubė snukį lyg Tačiau karčiai ir visas kailis buvo ne geltoni, kaip, o tokie pat raudoni kaip ir

3. Fantazijos šalis dar puikuojaš Sidabro miestu Amargantu, Žvaigždžių vienuolynu, Buvusių karalių miestu, Paveikslų kasykla ir Gyvenimo vandenimis. Sukurkite pasirinktos vietovės aprašymą, vartodami kuo daugiau palyginimų, atskleidžiančių jos neįprastumą.

Galimi atsakymai. I. 1. A. lyg sniegas. Obelys lyginamos su sniegu. B. kaip šiaudai. Plaukai lyginami su šiaudais. C. kaip širdys. Malkos yra lyginamos su širdimi. D. it vargonus, it yla, it šluota. Dantys lyginami su vargonais, nagai — su yla, uodega — su šluota. E. kaip vanduo. Ašaros su vandeniu. F. kaip tankai. Vikšrai lyginami su tankais. G. lyg trynys. Saulė lyginama su tryniu. H. tarsi laisvė, tarsi naujas rytas, tarsi moteris. Šokoladas lyginamas su laisve, nauju rytu ir moterimi. I. kaip žmogų. Šuo lyginamas su žmogumi. J. kaip modelio. Paprastos moters plaukai lyginami su modelio. 2. A. Valgio skonis su lentynos skoniu. Lyginimo pagrindas — pojūčio panašumas. B. Lyginama žmogaus šneka su musės zirzimu. Lyginimo pagrindas — nemalonus, įkyrus garsas. C. Apsiaustas lyginimas su obelų žiedais (abu lengvi), su nakties vėju naktį (abu švelnūs, lytėjimo pojūtis), su krauju (abu šilti). D. Dangus su dailininko palete. Lyginimo pagrindas — spalva. E. Kąžkos įvykis lyginamas su karalienės apsilankymu arba su knygos herojaus pasirodymu. Pagrindas — netikėtumas. F. Sapnai lyginami su rasa. Lyginimo pagrindas — trumpa trukmė. G. Vaikai su šampano buteliais. Lyginimo pagrindas — ypatybė (gyvybingumas, nenuspėjamumas). H. Vaikas lyginamas su žvėreliu. Pagrindas — ypatybė (stiprumas). Vitaminai lyginami su saldainiais. Pagrindas — saldus skonis. I. Prekybos centras lyginamas su piemeniu. Pagrindas — ypatybė (rūpestingi). J. Sena vonia lyginama su nauja. Lyginimo pagrindas — ypatybė (žvilganti).

3. Bendra palyginimų funkcija — suteikti sakiniui vaizdumo (tai savotiškas dviejų paveikslų matymas vienu metu). Be to, taip sustiprinama daikto ypatybė, jam suteiktas daikto, su kuriuo lyginama, savybių. Požymis padaromas intensyvesnis. Skaitytojui tampa lengviau įsivaizduoti aprašomą daiktą, o reklamos palyginimais sukuriama patrauklaus produkto įvaizdis.

II. Kūrybinės užduotys. 2. **A. Pamėklių šalis.** Vulkanas kaip milžiniškas piltavas riogsojo priešais. Jo sienose vis greičiau sukdamiesi ėmė maišytis sieros geltonis, švininė pilkuma, kruvinas raudonis ir sodri juoduma. Ir tada Atrėjas išvydo vėjus milžinus, sukančius jį su drakonu kaip degtukus. Tikriau tariant, išvydo jų veidus, nes kitos kūno dalys labai keitėsi ir jų buvo labai daug — kartais ilgų, kartais trumpų, kartais atsirandančių šimtais, o kartais visai išnykstančių, kartais ryškių, kartais miglotų, — be to, susipynusios tokiame baisiame šokyje ar grumtynėse, jog negalėjai suprasti, kas yra kieno. Veidai irgi be perstojes keitėsi. Jie žiojosi, šaukė, riaumojo, staugė ir juokėsi iš vieno kito. Drakono su raiteliu jie, rodės, nė nematė, nes, palyginti su jais, jis buvo mažas kaip uodas. Tada jis išvydo pamėkles, kurios trūkčiojo tarsi mėšlungio tampomos, jų burnos buvo pražiotos, tarsi norėtų rėkti ar juoktis, tačiau aplinkui viešpatavo mirtina tyla. O paskui — tarsi sausi lapai, pagauti vėjo šuoro, — visos kartu pasileido Nieko link ir ... **B. Vaiduoklių miestas.** Apleisto miesto gatvės buvo apgaubtos mirtinos tylos. Vaizdas buvo slegiantis ir nemalonus. Atrodė, jog čia

nėra nė vieno pastato, kurio išvaizda nebūtų grėsminga ir šiurpi., tarsi visame mieste stovėtų vien vaiduoklių pilys ir kaukų namai. Gatvėse ir skersgatviuose, tokiuose pat kreivose, šleivose kaip ir viskas tame krašte, kabojo didžiuliai voratinkliai, iš rūsių angų ir tuščių šulinių sklido blogas kvapas. Miestas atrodė labai didelis. Dalies kvartalų namai buvo tokie maži ir žemi, kad jis galėjo pasiekti stogo kraštą. Kiti, priešingai, buvo tokie dideli, kad Tikri rūmai su skulptūromis puoštais fasadais. Visos šios skulptūros vaizdavo griaučius ir demonus, kurie išsišiepę spoksojo į vienišą praeivį. Kažkur visai netoli pasigirdo šiurkštus, kimus staugimas, toksai beviltiškas ir liūdnas, kad Atrėjui sugnybo širdį. Tame staugime skambėjo visa patamsių vientatvė, visas prakeikimas. Jis vis tęsėsi, aidu atsimušdamas nuo vis tolesnių pastatų, kol pagaliau ėmė rodytis, jog kaukia plačiai pasklidusi milžiniškų vilkų ruja. Atrėjas įėjo pro vartus, pakliuvo į ankštą, tamsų kiemą, perėjo parką ir galų gale atsidūrė drėgname ir nešvariame užpakaliniame kieme. Tenai prirakintas prie mūro sienos gulėjo milžiniškas, išbadėjęs vilkolalkis. Po jo nutriušusiu kailiu galėjai suskaičiuoti šonkaulius, nugurkaulio kuštera buvo išsikišusi kaip pjūklo dantys, iš pravirų nasrų karojo liežuvis.

C. Perelinas, nakties miškas. Daigai tame miške augo labai greitai, tiesiog akyse augo. Jie leido lapus ir stiebus, brandino pumpurus, kurie virto nuostabiais įvairiomis spalvomis žerinciais žiedais. Jau mezgėsi maži vaisiai, kurie, vos tik prinokę, sproginėjo kaip miniatiūrinės raketos, aplinkui purkšdamos įvairiaspalves naujų sėklų žiežirbas. Iš tų sėklų dygo augalai, tačiau jau kitokie, panašūs į paparčius ar mažas palmes, kaktusų kupstus, krūmus ar šakotus medelius. Kiekvienas jų žibėjo ir švietė vis kita spalva. Aplink sužėlė šviečiančių augalų tankynė, ilgainiui vis labiau persipinanti ir sudaranti ryškių spalvų audinį, tad netrukus abu jau gaubė didelė, apskrita burtų kilimų palapinė.

D. Gaobas, Spalvų dykuma. Toliau driekėsi purpurinio smėlio kopos, šalia — visų įmanomų spalvų kalvos. Kiekviena jų buvo vis kitokio atspalvio. Artimiausia mėlynos kobalto, kita — geltonos šafrano spalvos, už jų švytėjo raudonos karmazino, indigo, žalio obuolio, dangaus, apelsinų, rausvų persikų, dedešvų, turkio, alyvų, samanų, rubino, ambros, tryio, cinoberio ir lazuritų spalvų kalvos. Ir jos driekėsi nuo vieno horizonto krašto iki kito, kiek tiktai akis beįstengė užmatyti. Auksiniai ir sidabriniai smėlio upeliai tekėjo tarp kalvų ir skyrė jas vieną nuo kitos. Spalvos visąlaik keitėsi. Oras alsino svilinančia pragaro liepsna, saulė virto liepsnų sukuriu dangaus viduryje. Iš visko sprendžiant Goabo dykuma buvo neįsivaizduojamai didelė, tokia didelė, kad niekuomet negalėtum pasiekti jos krašto. Staiga ant ugniaspalvės kopos viršūnės pamatė milžinišką liūtą. Jis stovėjo kaip tik priešais saulę, tad didžiuliai jo karčiai gaubė snukį lyg liepsnų vainikas. Tačiau karčiai ir visas kailis buvo ne geltoni, kaip įprasta liūtams, o tokie pat raudoni kaip ir smėlis, ant kurio stovėjo.

KREIPINIAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti kreipinius ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Išrašykite iš pateiktų reklamų kreipinius ir sugalvokite su jais po sakinį. **A.** Šokoladinė snaigė ištirpo delne / Taip tik tebūna sapne. / Jeigu sninga bananais, žinokit, vaikai, / tai, „Tirpuko“ ledai. **B.** Sveiki! Lekiam žaisti! Negalim, Kiddi, reikia baigti namų darbus. Štai kada gelbsti draugai! Aš jums padėsiu. Ir tada — žaisti! Vaikai greitai auga ir jų organizmui reikia paramos. Štai kada gelbsti vitaminai „Kiddi“. **C.** „Sveikas, ponas bebre! Ką reikia daryti, kad dantys būtų tokie, kaip tavo?“ „Valykite dantis pasta „Colgate“ ir jie bus tokie pat, kaip mano.“ „Tokie pat tvirti?“ „Ne, jie kaip ir pas mane, liks tik du!“ **D.** Veidrodėli, veidrodėli, pasakyk, ką man daryti, kad atrodyčiau gražiausiai. Reik spuogų atsikratyti. Lieka tik viena viltis... „Oxy“ — štai kur išeitis. **E.** „Sūneli, mes juk negalime pirkti visko. Kiekvieną centą skaičiuoju.“ „Manau, kad neverta pirkti dvi mažas dantų pastos tūteles. Juk viena didelė kainuoja mažiau.“ (Blend – a – med) **F.** Sveiki, eduonies nepažeisti dantys! (Blend – a – med). **G.** „Stok! Kas eina?“ „Kaip laikaisi, mažyli?“ „Aš taip išalkau, kad, rodos, jautį praryčiau“ „Ką gi, drauguži, matau, kad nusipelnei pietų“ „Bėgam kartu!“ (Chappi). **H.** Terjeras. Jūs (katės) tokios malonios! Ačiū, tik paskui jus! Seteris. Tūze, kas tau? Terjeras. Matai, visą dieną mokausi būti išauklėtas. Aš taip išalkau, kad kojų nepavelku! Seteris. Drauguži, manau, tu nusipelnei tikrų pietų! Bėgam kartu! Diktorius. „Chappi“ — tai sotasėdalas!

Seteris. Tikras édalas gerai išauklétam šuniui, kuris nebesilaiko ant kojų! **I.** Mergaitė. Mama, mokyklos vakarėlyje būsiu sniego karalienė! Mama. Bijau, kad niekas neišbalins! Močiutė. Manau, kad ACE gali padaryti didelį stebuklą! Mama. Balinimas — tai košmaras! Močiutė. Tik ne su ACE. Tai vienintelis baliklis su pluoštą saugančiais komponentais. Diktorius. Naudoti ACE labai paprasta. Įpilkite pusę stiklinės skysčio, dešimt minučių pamirkykite ir skalbkite, kaip įprasta. Mama. Jūsų didenybe, kaip patiko vakarėlis? Mergaitė. Buvo kaip pasakoje.**J.** Brangioji, ar nori įkvėpti vasaros kvapų? Žydinčių pievų ir švelnios žolės? Pabandyk naujo aromato „Lenor care”. Gaivus vasaros aromatas!

2. Atlikite žemiau pateiktas užduotis. **A.** A. Čechovo apsakyme „Kaštonė“ veikia klounas, kurio dresuojamų gyvūnų vardai neįprasti: į katiną kreipiasi „Fiodorai Timofejičiau“, į žąsiną — „Ivanai Ivanyčiau“, į kiaulę — „Chavronja Ivanovna“, o šunį vadina tiesiog Teta. Kokia tokių kreipinių paskirtis? **B.** T. Janson knygoje „Muminuko tėčio memuarai“ drontas Edvardas į Fredriksoną kreipiasi tokiais žodžių junginiais: „smėlio blusa“, „utėlėta lėlė“. Toje pačioje knygoje aprašytas Patvaldys, kuris į savo pavaldinius visada kreipiasi tokiais žodžiais: „Brangūs valdiniai! Brangūs kvaišos, pikčiurnos ir vėplos!“ Kokia šių kreipinių paskirtis? **C.** Yra knygų, kuriose nuolat įterpiami kreipiniai „brangūs skaitytojai“, klausiami skaitytojų patarimo ir t. t. Ko siekiama tokiais kreipiniais? **D.** K. Paterson knygos „Smarkuolė Gilė Hopkins“ veikėja M. Troter (globėja) į Gilė (M. Troter globotinė) nuolat kreipiasi „vaikeli“, nors Gilė pikta, atžagari. Kai jos susidraugauja, Gilė supranta, kad ją myli ir ima ją skambinti telefonu, sakydama, jog nori grįžti, M. Troter ją kelis kartus pavadina „mažiule“. Kokia šių kreipinių paskirtis? **E.** Dek, širdie! Tu privalai degti, Kad nebūtų deginami žmonės. (Just. Marc.) Kokia šio kreipinio paskirtis? **F.** Chemikė: „Nu, leliukai, pradedam“. Ar tinka taip mokytojai kreiptis į savo mokinius? **G.** Ronja ir Birkas vienas kitą vadina seserimi ir broliu. Kokia šių kreipinių tikroji prasmė? **H.** Eilėraščiuose dažnai kreipiamasi į augalus. Pavyzdys: „Asiūkli, asiūkli — stebukle, / tik tu neišeik iš mūsų!“ (J. Degytė). Kokia pati bendriausia tokių kreipinių funkcija? Taip augalai įsameninami. **I.** Aš namų neturiu. / Aš nemoku dainų. / Aš trumpam atėjau. / Aš ilgam išeinu. / Mano mažas brolau, / Aš žinau, ko tyli. / Baisiai aukštas dangus, / Baisiai žemė gili. (J. Srielkūnas) Kokia šio kreipinio funkcija?

3. Prisiminkite kuo daugiau knygų, filmų kurių pavadinime vartojami kreipiniai. Aptarkite tų kreipinių funkciją.

II. Kūrybinės užduotys.

1. A. Lindgren knygoje „Broliai liūtaširdžiai“ vyriausiasis brolis savo jaunėlių brolių vadina „Skrebučiu“, nes jis mažučiuukas, be to, vyresnysis labai mėgsta skrebučius, ir tokiu kreipiniu jis išreiškia meilę savo broliui. Pasirinkite dešimt Jums artimų žmonių ir sugalvokite jiems naujus vardus, kurie geriausiai atskleistų Jūsų santykį su tais žmonėmis. Po to užrašykite dešimt sakinių, kuriuose tie vardai eitų kreipiniais.

2. Pašėlusiam bernų žurnale „Flintas“ gausu komiksų, kuriuose veikėjai vienas į kitą kreipiasi itin vaizdžiai (pavyzdžiui, „Gynėjas Drąsius“, „Bulvė ir Atlėpausis“, komiksai, spausdinti 2010 metų devintame „Flinto“ numeryje.). Sukurk komiksą, kurio kreipiniai taip pat būtų pakankamai įspūdingi ir padėtų geriau atskleisti pagrindinius komikso veikėjus.

3. Sukurti reklamų parodijų, kuriose būtų vartojami ir populiariausi reklamų kreipiniai.

Galimi atsakymai. 1. A. vaikai. B. Kiddi. C. Ponas bebre. D. Veidrodėli. E. Sūneli. F. dantys G. mažyli. H. Tūze. Drauguži. I. Mama, didenybe. J. Brangioji.

2. A. Visi šie gyvūnai vaidina cirke, jie artistai, tad šiais kreipiniais parodoma, kad jie gerbiami lygiai taip, kaip ir žmonės. Iš kitos pusės tokie kreipiniai suteikia komiškumo. B. „Smėlio blusa“, „utėlėta lėlė“ siekiama sumenkinti veikėją, taip pat išsakomas Edvardo požiūris į Fredriksoną. „Brangūs valdiniai! Brangūs kvaišos, pikčiurnos ir vėplos!“ atskleidžiamas dažno valdytojo požiūris į valdinius, tik šiame tekste jis tarnauja ir komiškumui sukelti, nes tikrovėje dažniausiai sakoma tik „Brangūs valdiniai“, o „brangūs kvaišos, pikčiurnos ir vėplos“ turima tik mintyse. C. Palaikomas artimesnis kontaktas su skaitytoju, skaitytojas paverčiamas bendraautoriumi. D. „Vaikeli“ apibūdina M. Troter elgesio su globojamais vaikais stiliumi: M. Troter stengiasi vaikams

duoti kiek įmanoma daugiau gerumo, švelnumo, auklėjama krikščioniškai. Kai Gilė sužino, jog jos mama nemylė, M. Troter kreipiasi į ją „mažiule“, nes jai reikia dar daugiau gerumo ir švelnumo. Šie kreipiniai atskleidžia M. Troter kaip pačią geriausią globėją. E. Širdis įsmedenama, sugyvinama. F. Kreipinys „leliukai“ netinkinamas, jis žemina mokinius. G. Tais kreipiniais subtiliai pridengiama bundanti pirmoji meilė. H. Taip augalai įsmedenami. J. Sukuriama intymi nuotaika, užmezgamas artimas kontaktas, kartu ir kuriama intriga, kas tas „mažas brolis“.

ĮASMENINIMAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti įsmedenimus ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Kiekvienas mokinys išsitraukia po vieną skirtingą J. Erlicko eilėraščio ištrauką ir pasiruošia jį raiškiai perskaityti klasei. Klasei užduotis — atspėti, koks daiktas įsmedenamas. **A.** Jie lanko naktimis Mėnulio kiną, o miega neilgai — visai trumpai, nes šokinėt nuo debesų tramplinų į ežerus jie mėgsta kaip vaikai. Dar — mėgsta su draugais linksmai paūžti — nerūpestingai šoka ant asfalto, ir mėgsta rudenį tarytum Puškinas. Klajoja po miškus — nė kiek nešalta! Po visą Lietuvą klajoja jie, kur laukiami, kur nekviesti svečiai, o rudenį — lyg paukščiai į pietus jie greičiausių vėjų lekia traukiniais. Ir grumiasi virš mūsų šlapios minios lyg žmonės Palangoj, bet jų namai ne danguje yra, o vandenynuos. Jie tik atostogauja ten — aukštai... **B.** Pro vienintelį langą tematė lopinėli dangaus tarp stogų, ir į stalčius per daugelį metų nesukrovė jis turtų jokių. Jo draugai leido laiką kavinėj, o jis vienas stovėjo čionai, tiktai elgeta lempa stalinė lankė jį kitados vakarais. Bet ar buvo tai meilė — kas žino?.. Ar jį gerbė kėdė — pasakyt negaliu. Jau seniai jį pamiršo miškai — jo tėvynė. Jam eilėraščių šitą skiriu. **C.** Gimė kartu su manim, ir negaliu jos išimt. Užkaboriuos mano kūno giliai pasislėpusi tūno. Tu pasislėpt nuo jos negali, eisi keliu — ir jinai tam kely. Miega vidurnaktį butas, ji tik — nemiega ir budi. Ji iš tamsos vadovauja ligų nusipelnusiai gaujai... **D.** Aš nežinau — kodėl? Už ką? Mane iškart keliese puola... Neestų nėviena ožka žolės, kurioj randu aš guoly. Bet aš tyliu, aš gero būdo. Tik, ak, kaip skauda margus šonus! Lyg džunglėse paklydęs liūtas riaumoja kreivas stadionas. Sakykit, kaip man apsiginti?.. Vėl vienas aš prieš visą būrį. Visi akiplėšos žibintai tik į mane šįvakar žiūri. Padovanokit man sparnus, dangaus žydrynę, žalią girią...

E. Galima sutikt ją naktį šaltą. Susigūžusi, maža prie durų, verks, kad ji namų neturi. Skūsis, kad nemylė niekas, kad visi į šalį bėga. Jei pakviesi į svečius, greit kartu prisistatys ir Gripas, bei sesuo jos Angina. **F.** Mokykloj mane teišmokė klausyti poručiko girto. Man liepia — aš taikaus į žmogų, žiūrėdamas tiesiai į širdį. Aš nežinau, kur Tėvynė, kas tau šią naktį sapnavos... Mano širdis metalinė — vėliava rankoje tavo.. Aš — visada pasiryžęs, negailestingas kaip laikas... Guli it nukirstas kryžius Dulkėse Motinos vaikas... Šautuvas. **G.** Jo dienos kaip pokyliai purvinos, kaip sniegas, pavirtęs į nieką. Klajoja painiais takais jis po žemėm. Jis dirba. Jis žemės artojas. Ir pats jis žeme pavirsta. **H.** Toks gimiau — tai ką darysi, kad į plyšį lemta lįsti. Gal ir aš norėčiau būti ir žuvėdra, ir gegutė... Bet likimo tiek teduota — graužti duonos plutą juodą. Kiek svajojau, kiek tikėjau, kad išeis gal iš manęs pardavėjas ar vedėjas — neišėjo niekas, nes aš tik elgeta klajūnas... (Dievui skundo nerašiau!) Bet visi mes žemės sūnūs, tad kaip brolio ir prašau: „L eisk miegoti man prie krosnies, neišgink į pūgą tik ir nelaistyk dichlofosais — nieks vis viena neišdygs. Duok man duonos kasdieninės tiek, kad nereikėtų vogt, na o dieną paskutinę tartum brolių pašarvok.“ **I.** Sienoj tarytum vėnis tavo kūnelis sustingęs... Kam tu išvis gyveni? Kam tu esi reikalinga? Lubom rėplioji — o kam tai? Žvelgiant iš šono — keistoka: sakė man, net NATO tankai šitaip rėpliot dar nemoka. Kandi plačiai išsižiojus miegančiam vaikui į nosį — kandi ir net negalvoji, kas tam vaikeliui sapnuosis? Kur tu puotauji, brangioji, gėda! Net parkeris rausta... Šauksiu į dangų rytoj kad jūsų gentį uždraustų. **J.** Tikriausiai numirčiau iš siaubo veidrodėly save pamatęs... Kaip bjauriai esu susiraitęs savo kūno odiniam kalėjime... Nemėgsta manęs baltaplaukės mergaitės ir apverkiu savo dalį po grybais miške, liūdnei deklamuojau: „Gimęs šliaužiot, skraidyti negali...“ **K.** Ak, nusibodo plentai didieji! Ak, nusibodo man tos komandos! Šiandien, kur noriu, — ten aš ir skrieju laisvas — kaip

kregždė, greitas — kaip gandas. Juk niekad nesimaudžiau aš upėj, nesivoliojau po rytmečio pievas, ir niekad negiedojau nutūpęs viršūnėje žydinčios ievos.

L. Kai žemėn lietūs vasariniai krinta, jis bėga požeminiais labirintais tartum požeminis traukinys. Bėga po žeme kaip laikas, bėga kaip sapne paklydęs laikas. Kur jis bėga — to nežino niekas, gal tik senas surūdijęs sliėkas pasakytų (...).**Kurmis. M.** Kur tu ropoji, mažyte? Šitoks didelis kelias! Kieno tu esi mamytė? Kas yra tavo vaikeliai? Jau lapai po orą bastos... Koks šaltas, šlapias lietus, o tavo kojelės — basos. Kurgi nueisi tu? Vėjas dulka per kelią, o tu visados be palto... Kas užkuria tau ugnelę lapkrikyje, kai šalta? Ką tu, sakyki, darytum, jei pasodinčiau ant delno? Staiga pakyli ir skrendi tu, visai į mane nepažvelgus. Juodas kaip varnas arimas, kur tu gali nuskristi? **N.** Didelis esu vedėjas, tūkstančiai pelių išėjo su manim į dangų. **O.** Jis nelaukia niekad, keistas jis kaip sniegas. Buvo, rodos, jo per daug — nebeliko nieko. Gali gydyti jisai, gali žeist kaip peilis. Ir, atrodo, kartais tyčia elgias atbulai jis. Jei gulėsi susirietęs, gripo tu sutrauktas, šliauš jisai tarytum sraigė, kojeles pametus. Kai stotin vėluoji tu, lekia jis tartum du tūkstančiai kengūrų. Atsitinka, pasitaiko, kad kažkas sustoja, nesustoja niekad jis, bėga, nors be kojų. **P.** Balti tartum Baltijos smėlis, skaidrūs kaip ryto rasa. Plaukioja sau debesėliai beveik kaip danguj. Tik, jei užgauna širdelę žodžiai pikti tartum šunys. Du debesėliai, broleliai tamsūs, kaip vakaras, būna. Ir iš tokių debesėlių pliūpteli šiltas lietus. Susigeria, tartum į smėlį, į vaikiškus tavo metus...**R.** Pareina jis, kur buvęs, kur nebuvęs, per kiemą, aukso dulkių pribarstyta. Nubunda jo kareiviai — žadintuvai, sargyboj miegamuosius išstatyti. Ir vedasi mus į gatves už rankų, ir už stalų, už rankraščių sodina, sodina į kalėjimus ir tankus ir pareigom, kaip raktais, užrakina. Paduoda kiekvienam darbų maišelį, kas pustuštį, kas baisia sunkų ima. O vakarėjant surenka, apžiūri, kas pridaryta, prižaista per dieną. Dėkoja ir palydi ligi durų, kur vakaras, sapnai ir vakarienė. Ir vakarienė atneša arbatos, o vakaras — žinias vakarines, ir po pagalve tyliai, tartum katės, sapnai užsnūsta, laukdami tavęs. Pavargo rankos ir pavargo kojos. Ir mintys nori miego, tartum vaikas... jisai žvaigždėta skarele iš tolo moja — sudievu... Grįšiu lygiai po savaitės... **S.** Tai ir būtų nuostabus kaimynas! Pats nevalgo, o visus vaišina. Samčiu baisia draugiškai mosuoja — sunkvežimiai sotūs išvažiuoja. Jeigu būčiau Sunkvežimiu gimęs, pasikviesčiau jį į degalinę, tartum tikrą brolių apkabinčiau, kibiru benzino pavaišinčiau.**T.** Vakar tai smagiai darbuvo! Procedūriniame skyriuje jis mane, brolelį tavo, puolė it plėšikas girių. Veną, lyg upelę, radęs tuoj — tik pūkšt! — ir pasinėrė... Vazonėly gėlės matė, kaip jis šiltą kraują gėrė. Kaip jis siurbė, tartum uodas... „Bet ne kraugerys aš, ponai! Su Mirtim štai miega Jonas. Jam aš kraują atiduodu“. Ir gyvybė — rausvos burės — kraujo upeliu atplaukia. O Mirtis į šalį traukias — slepiasi už durų. **V.** Būna didelės ir mažos, būna neprašytos. Būna kartais tokios gražios, tartum vyšnioms žydynt. Būna jos, nelyg balionai, tuščios — nesisveikink! Būna, kad nebūna duonos, o vis tiek jas švęsti reikia. Būna jos triukšmingos, tartum Vilniaus gatvės rytą. Būna tokios tylios kartais, kaip daina pelytės. Pasitaiko — baisia ryškios — slepias dirvoj sliėkas... Sudega, it peteliškės — pelenai telieka. Būna girtos, kaip statinės — patvory voliojas... Būna — melsvas žiedas lino — su savim vilioja. **Z.** Jis panašus į durų raktą, į kirminą, į pilką pelę... Jis išlenda bežvaigždę naktį iš urvo, iš tamsaus plyšelio. Pro rakto įsliuogia skylutę, kaip dulkės, krinta jis iš niekur. Jis šliaužioja po tavo butą be garso, tartum dirvoj sliėkas. Ak, — ne gyvenimas, ak, vargas! — Paskendęs tamsoje, it pelkėj, jis velka tavo rankų darbus ir šilumą namų jis velka. Jo artimieji — sūnūs Lapės, jo draugės — sutemos vėlyvos... Jo širdyje supiltas kapas — ten guli paukštis nebegyvas, kurs berže kitados čiulbėjo: — Aš būsiu kapitonas, mama... Bet baltos burės išplaukė su vėjais... Sapne tik kartais dar berželis šlama...

2. Raskite įsmeninimus, aptarkite jų funkciją tekste. **A.** Pamilo pelė šaldytuvą, // O tas abejingas visai. (J. Erlickas) **B.** Atsiveria lūpų varteliai, // Išbėga laukan liežuvis. (J. Erlickas). **C.** Naktį spintos durys veriasi kaip karstas, ten kostiumas juodas supasi pakartas. Supas mėnesienoj juodas, be galvos, kaip baisu gyventi šitokiuos namuos. (J. Erlickas) **D.** Du drugeliai sidabriniai// Skrido bombarduot kopūstų. Lysvėmis ropojo vikšrai, nesulaikomi kaip tankai. (J. Erlickas). **E.** Mielai lauks prekybos centras, nors kišenėj tiktai centas. **F.** Jūsų plaukai gyvena tokį pat gyvenimą kaip jūs. Jie maitinasi, kvėpuoja, auga. Tai gyva jūsų dalelė. Jiems persiduoda jūsų nuotaikos, jie dalijasi

jūsų gyvenimu. Jiems reikia „Organics“, tikrojo energijos šaltinio, nes jis maitina šaknis biologinėmis medžiagomis. **G.** Per puikių daržovių rungtynes, / Įdomu, kam prizas atiteks. / Morkos bėga priešaky, / argi jas pavyt gali. (Bonduelle). **H.** Jūs matote, kaip kvėpuoja salotos. Deguonis joms reikalingas taip pat, kaip ir mums. Suvyniotos salotos šaldytuve būtų pasmerktos mirti. Galėdamos kvėpuoti, jos ilgai išlieka šviežios. Mes žinome tai todėl, kad šaldymo paslaptys — mūsų rankose. (Electrolux). **I.** Ją glostė dosni Ceilono saulė ir gaivino švelnus Indijos vandenyno vėjas. (Dilmah) **J.** Jis pabunda anksčiau už jus! „Lietuvos rytas“.

3. Internete suraskite reklamų, kuriose būtų vartojami kalbinė raiškos priemonė įsmeninimas. Išrašykite penkis pavyzdžius ir aptarkite, kokio poveikio skaitytojui siekiama vartojant įsmeninimus.

II. Kūrybinės užduotys. 1. J. Erlicko eilėraštyje „Jei turėčiau“ kalbantysis pasakoja, ką jis pirktų, jei turėtų pinigą Jei aš turėčiau pinigą — // Dainelių pirkčiau knygą. // Apsigyvenčiau knygoj aš, // Kaip vandenyne lašas.) Susigalvokite veikėją (tai turi būti ne žmogus) ir sukurkite jo vardu tekstą, kuriame jis pasakotų, ką pirktų, jei turėtų pinigą.

2. Sukurkite pasirinkto daikto reklamą, kurioje pagrindinė kalbinė raiškos priemonė būtų įsmeninimas.

3. Perskaitykite kelių J. Erlicko eilėraščių ištraukas ir pabandykite juos taip perkurti ir pratęsti (galima teksto ir neeiluoti), kad minimi negyvi objektai (lietus, beržai, varškė) taptų įsmeninimais.

A. „Lietus. Kas jis toks yra?“, vis skirtingame posmelyje nurodydami į ką Jums panašus lietus.

Lietus — į ką jis panašus, mėginkim
Atspėt. Galbūt jis panašus į ylą, —
Įsminga žemėn taip giliai ir tyliai,
Neklausdamas, ar žemei tas patinka,

O gal jis panašus į ...

B. Peizažas su beržais

Po dangum balandžio su beržais
Stoviu aš, ir spindi žvaigždės gilios...
Apsipylę kvepiančiais dažais,
Apie ką lietuviškai jūs tylit?

Apie ką jūs tylite, berželiai,
Šakomis apsikabinę rytą?..

O jeigu du turėčiau —

C. Bandymai parašyti eilėraštį apie varškę

Norėčiau parašyti apie varškę
Eilėraštį. Bet ką gi man rašyti?
Žodžiai, kaip sudžiūvę žirniai, barška
Ir nenori gultis viens prie kito.

Žiūriu į varškę, gulinčią ant stalo —

Galimi atsakymai. 1. A. Lietus. B. Stalas. C. Mirtis. D. Kamuolys. E. Sloga. F. Šautuvas. G. Sliėkas. H. Tarakonas. I. Musė. J. Žaltys. K. Automobilis. L. Kurmis. M. Boružė, mano vaikystės mirgantis prisiminimas. N. Katinas. O. Laikas. P. Akys ir ašaros. R. Pirmadienis. S. Ekskavatorius. T. Švirksėtas. V. Šventės. Z. Vagis. 2. Suteikiant žmogaus bruožus kokiam nors daiktui, jį galima apibūdinti vaizdingiau, gyviau, įtaigiau. Įsmeninimų dėka reklamos tampa paveikesnės, o reklamuojamas daiktas tampa mielesnis ir patrauklesnis. Be to, įsmeninimas teikia didesnę laisvę pasirinkti tinkamą, vaizdingesnę veiksmažodį ar žodžių junginį.

PAKARTOJIMAI

I. Užduotys, skirtos mokytis atpažinti pakartojimus ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Mokiniam išdalunami liaudies dainų, vaikų poezijos rinkiniai. Užduotis — išrašyti tuos posmelius, kuriuose yra kartojama ta pati eilutė, sakiny, žodžių junginys ar žodis. Pakartojimus

pabraukti. Pavyzdys. Du gaideliai, du gaideliai baltus žirnius kūrė. // Dvi vištelės dvi vištelės į malūną vežė.

2. Raskite pakartojimus ir paaiškinkite jų paskirtį tekste. **A.** Ateina metas, kai iš užmaršties iškyla veidai ir žodžiai. / Ateina metas, kai reikia pasverti gyvenimą. / Amžių sandūroje pačioje Lietuvos širdyje — Vilniuje, / Užupyje — planuojama atidengti vienuolikos metrų / statinį — „Prisikėlimo angelą“. **B.** Dabar ten temsta, temsta, temsta / Už lango, už miškų, už balų. / O tėvas ramsto, ramsto, ramsto / Alkūnėmis eglinį stalą. / Pro langą žiūri, rūko, rūko, / O motina vis verpia, verpia. / Ir jau nebe manęs — anūkų / Ilgai nebesulaukus — verkia. (A. Maldonis) **C.** Dengia sniegas gatves, / Dengia sniegas namus, / Dengia sniegas našlaičio galvelę. (S. Nėris) **D.** Kur gėlynai žydi — ten ir aš. / Kur drugeliai žaidžia — ten ir aš. (S. Nėris) **E.** Išėsiu, sau tariau, ant lygaus kelio: / Ant lygaus kelio tai valia valūžė... (V. Mykolaitis — Putinas) **F.** Aš paklausiau upių, kur tu. / Aš paklausiau debesų, kur tu. (J. Degutytė) **G.** Tai gražiai mane augino / laukas, pieva, kelias, upė, / tai gražiai už rankos vedė vasaros ilga diena. (Just. Marcinkevičius) **H.** Žiūriu: medžiai susigūžę. / Žiūriu: ievos pražydėję. (J. Ž.) **I.** Dievuli mano, kas per šviesios naktys! / (...) Taip spindi, net graudu, Dievuli mano! (Just. Marcinkevičius) **J.** Tai gražiai gaudžia / Sode bitinėlis, / Tai gražiai joja / Brolelių pulkelis. (tss.)

3. Paaiškinkite pakartojimų funkciją pateiktuose tekstuose. **A.** Jie vis kišasi ir kišasi į mano gyvenimą, o jeigu aš įsikišu, tai sulaukiu atsakymo: „Ne tavo bėdos, ne tavo reikalas, baikim šią temą“ (paauglio prisipažinimas pateiktas G. Bončkutės — Petronienės knygoje „Įdomioji psichoterapija mokytojams ir tėvams“). **B.** Apskritai, jei tėvai susirieja, po valandos diskusijų lieku kaltas aš. Blogai išsiurbiau kambarius — rėkia, išėjau su draugais į miestą — rėkia, neišėjau — irgi rėkia. Niekam nelinkėčiau tokių tėvų! (ten pat). **C.** Ieškokit, ieškokit visur. Riteris Kato įsakė sugauti priešą. Reikia sučiupti priešą, jokusį baltu kumeliu, taip įsakė riteris Kato. Ieškokit kalno olose, ieškokit girioj tarp medžių, ieškokit vandenyje ir ore, ieškokit arti ir toli, ieškokit visur! (šnipų žodžiai, sakomi ieškant berniuko. A. Lindgren „Mijo, mano Mijo“). **D.** Mijo, mano Mijo. (tėvo sūnui sakomi žodžiai, ten pat). **E.** Coolidge knygos „Ką nuveikė Keitė“ veikėja Klavera yra tiesiais plaukais, tad nakčiai, kaip reikalavo to meto mada, plaukai jai buvo sukami ant suktukų. Klaverai būdavo nepatogu miegoti, ji taip nekentė suktukų, jog kai kurdavo pasakas mažiesiems savo seserims ir brolimas, visad jas pradėdavo taip: „Puikiosios princesės plaukai buvo tiesut tiesutėliai, bet ji jų niekada nesukdavo ant popierėlių — niekada!“ **F.** Džiru džiru, / Duok pipirų. Kad neduosi, / Tai džiruosiu, / Jeigu duosi, / nedžiruosiu. (posmelis, sakomas norint vaiką išjudinti ar nuraminti pravirkusį: užverčia jo galvytę aukštyn, šonu delno „pielavoja“ jo kakliuką ir kalbina). **G.** Čiuku, čiuku traukinys, / Jame sėdi mokinys. / Vienas, du, trys, / Gali būti ir šis. (Skaičiuotė). **H.** Kai šalta, čirkšlys rėkia: „Čirkš, čirkš, kentėk, kentėk...“ / Kai kiek užšyla, čirena: „Čiririri, pakentėjus, bus gerai.“ (garso pamėgdžiojimas) **I.** Tu žvirbleli, gerai žinai, / Tu žvirbleli, gerai žinai, / Tu, žvirbleli, gerai žinai, / Katrą vesti tu ketinai, / Tu, žvirbleli, gerai žinai, / katrą vesti tu ketinai.“ (ratelis) **J.** Mylu, mylu, spust, spust, / Prie širdelės glust, glust. (žaidimas, dainuojamas bovijant vaiką)

II. Kūrybinės užduotys.

1. Iliustruokite pasirinktą liaudies dainą, kurioje yra pakartojimų.
2. Sukurkite skaičiuočių, grįstų pakartojimu.
3. Sukurkite žaidimų, kuriuose būtų vartojami pakartojimai.

Galimi atsakymai. 2. **A.** Atkreipiamas dėmesys į laiką, taip pat pabrėžiamas jos cikliškumas. **B.** Iškeliamas veiksmo intensyvumas. **C.** Pabrėžiamas veiksmo monotoniškumas, ilga trukmė. **D.** Išryškinama veikėjo savybė — smalsumas, aktyvumas. **E.** Pabrėžiama veiksmo vieta. **F.** Mechaniškas pakartojimas. **G.** Atkreipiamas dėmesys į veiksmo būdą. **H.** Pabrėžiamas veiksmo intensyvumas. **I.** Kuria maldos įspūdi. **J.** Pabrėžiamas veiksmo būdas.

3. Paaiškinkite pakartojimų funkciją pateiktuose tekstuose. **A.** Pabrėžiama tėvų savybė įkyrumas bei konflikto buitiškumas. **B.** Ryškiau perteikiama buities monotoniškumas. **C.** Veiksmo

intensyvumas. **D.** Pabrėžiama tėvo meilė, švelnumas. **E.** Sustiprinama veikėjos neapykanta suktukams. **F** — **J.** Mechaniškas pakartojimas.

EPITETAI

I. Užduotys, skirtos mokyti atpažinti epitetus ir paaiškinti jų paskirtį tekste.

1. Išrašykite žodžius, atsakančius į klausimą *koks?*, kartu su pažymimuoju žodžiu. Pavyzdys. Mano stalas nėra apvalus, // Nei derybų, nei vaisių stalas, // Suvaikėjęs, išklibęs — graudus, // ne kas dieną nuo dulkių nuvalomas“ (J. Erlickas). Apvalus, suvaikėjęs išklibęs, ne kasdien nuo dulkių nuvalomas stalas. **A.** Šeštoje klasėje skaitydamas eilėraščių skaitovų konkurse taip drebėjau, kad baigus skaityti, mokytoja man pasakė: „Gal tu geriau nebeeik į konkursus“. Mane apėmė baimė, juoda ir milžiniška. Pajutau, kad dangus griūva ir gėda žiūrėti į žmones gatvėje. Beprotis šalia normalių žmonių. Atsiguliau į lovą ir išmiegojau 12 valandų, pramiegojau pamokas. Po to ir iš viso į jas nebeejau. Lėtai vaikščiojau gatvėmis ir stebėjau visus ligonio žvilgsniu. Galvojau štai, visi kažkur skuba, kažkam reikalingi, visi normalūs, o aš — ne. (G. Bončkutė — Petronienė) **B.** Nuo kalnų pūtė aštrus vėjas. **C.** Dar prisimenu, kada iš savo senelio gavau pirmą karamelę. Ji vadinosi „Werther’s original“. Man buvo ketveri. Niekuomet nepamiršiu to skonio — tokio saldaus, grietinėliš ir nepaprastai puikaus. Dabar aš pats esu senelis. Ką dar galėčiau duoti savo mažajam anūkui, jei ne „Werther’s original“? Mano anūkas juk toks ypatingas! **D.** Ką sako protingiausios lūpos? Provitaminas A? Vitaminas E? Lūpoms svarbiausia drėgmė. Nauji lūpų dažai „Moisture Whip“ iš „Maybelline“. Viliojančios spalvos, o drėkinamųjų medžiagų net keturiasdešimt procentų. Provitaminas A švelnina lūpas ir padaro jas minkštas bei puikias. Jos spindi visais atspalviais. **E.** Jis to dar niekam nėra sakęs! Ačiū, kad išklausei! Juk mes išgersime kavos? Fantastiška kava! (Nescafe). **F.** Po dangum balandžio su beržais// Stoviu aš, ir spindi žvaigždės gilios...// Apsipylę kvepiančiais dažais// Apie ką lietuviškai jūs tylit? (J. Erlickas). **G.** Aukštai žvaigždutės pasimatė; / Ir štai iš vandenių graži/ Išplaukia dieviška Jūratė. (Maironis) **H.** Nebijok juoktis iš savęs, nebijok pradėti dienos su šypsena. Trumpam pabūti draugiškos pajuokos objektu labai gerai. Šypsena yra didelis dalykas. (futbolininkas E. Jankauskas) **I.** Turėk valios. Daug kas jos turi, bet ji, kaip čia pasakius, neišlavinta. Jei pasakiau sau „ne“, tai reiškia „ne“ — to ar ano nedarysiu. Stipri valia labai praverčia gyvenime. Pavyzdžiui, jei alaus negalima, tai ir negalima! (krepsininkas K. Lavrinovičius) **J.** Pūkuotas žmogiukas juodus paukščius gaudo. (flk.)

2. Raskite epitetus ir paaiškinkite jų paskirtį sakinyje. **A.** Geros nuotaikos rudenį receptas. Monotonišką ir permirkusią nuo lietaus nuotaiką įvyniokite į šiltą pūkuotą audeklą. Aptempkite minkšta oda. Pabaigoje — patogus kulniukas ir nepraleidžiantis drėgmės padas. Jauku ir šilta? Spalvingo rudens! (Lilonija). **B.** Ar aš patraukli? Arba nepasiekiamo? Arba šalta, kieta, griežta? Galbūt aš paprasčiausiai tokia, kokia esu. (Nivea Beaute). **C.** Mano nuotaiką lengva atspėti iš drabužių ir muilo „Camay“, kuriuo prausiuosi. Kai noriu būti pastebėta, renkuosi naująjį „Camay Classic“. Kai jaučiuosi žaisminga ir laisva, užsigeidžiu naujojo „Camay Ligth“. Jei noriu ką nors sužavėti, nepamirštu ir naujojo „Camay Chic“. Su naujuoju „Camay Elegant“ jaučiuosi stilinga. (Camay). **D.** Jūs žinote, kad kažkur ten laukia nuostabus ir neaprėpiams pasaulis. Kol kas jūs galite tik stebėti. Tačiau televizija padeda pasijusti jo dalimi. Kuo daugiau televizijos, tuo didesnis pasaulis. Kuo daugiau reklamos, tuo daugiau televizijos. Be reklamos pasaulis būtų toks mažas ir toks nuobodus. **E.** Kai tyras klasikinis violončelių skambesys ir nesutramdoma roko dvasia susiliejo, tūkstančio ežerų šalyje gimė „Apocalyptica“ — vienintelė tokia visame pasaulyje „Metallica“ reinkarnacija. Balandžio dvidešimtąjį Vilniaus koncertų ir sporto rūmuose tikra savito meno audra — tai muzika visoms kartoms. **F.** Šokoladinė snaigė ištirpo delne. Taip tik tebūna sapne. Jeigu sninga bananais, žinokit, vaikai, tai „Tirpuko“ ledai. **G.** „Maybelline“ klausia, kokios blakstienos jums patinka: žaismingos, gundančios, žvilgančios, nuostabios, viliojančios, žavingos, spindinčios, kerinčios? Yra vienas tušas, kuris tai padaro. Puiku! Tai „great Lash“ iš „Maybelline“. Jis tikras blakstienų draugas, nes žino, ko jums reikia. Galbūt jos tokios prigimties, o

gal tai „Maybelline”?’ **H.** Blogas tas pomidoras, kuris nesvajoja tapti „Kraft“ padažu! **I.** Netiesa, kad padegus pernykštę žolę greičiau prasikals šiųmetinis daigelis... negyvai nusvils ne tik jo gležni lapeliai, bet ir gausi pievos gyvastis... Įsiūžaus ugnis — kils pavojus viskam, ką sukūrė gamta ir žmogus! Neleiskime jai plykstelėti! Neįskelkime nė mažiausios kibirkštėlės čežančioje žolėje! Tegu ramiai bunda pavasarinis želmuo, mezgasi nauja gyvybė! (Priešgaisrinės apsaugos informacija). **J.** Ledas slidus, o žmogaus gyvenimas dar slidesnis. (flk.)

3. Yra daug įprastų epitetų: ilga pasaka, trumpa pasaka ir t. t. Parašykite 10 žodžių junginių su įprastais epitetais, po to pabandykite juos pakeisti neįprastais epitetais, kurie atkreiptų dėmesį, nustebintų. Pavyzdys: blogi mokiniai — storaodžiai (plonaodžiai) mokiniai, kalėdinė pasaka — balta (žalia) pasaka.

II. Kūrybinės užduotys.

1. M. Ende knygoje „Bėgalinė istorija“ aprašyta nykstanti Fantazijos šalis, kurią sudaro daugybė pačių įvairiausių vietovių: Vaiduoklių miestas, Nakties miškas Perelinas, Gaobas, Spalvų dykuma ir kitos. Žemiau pateiktuose šių vietų aprašymuose praleisti visi autoriaus vartoti epitetai. Daugtaškių vietose įrašykite epitetus, kurie padėtų kuo geriau įsivaizduoti vietovę, atskleisti jos neįprastumą.

A. Pamėklių šalis. Vulkano krateris kaip milžiniškas piltuvas riogsojo priešais. Jo sienose vis greičiau sukdamiesi ėmė maišytis sieros geltonis, pilkuma, raudonis ir juoduma. Ir tada Atrėjas išvydo vėjus milžinus, sukančius jį su drakonu kaip degtukas. Tikriau tariant, išvydo jų veidus, nes kitos kūno dalys labai keitėsi ir jų buvo labai daug — kartais , kartais , kartais, o kartais visai, kartais, kartais, — be to, susipynusios tokiam baidiame šokyje ar grumtynėse, jog negalėjai suprasti, kas yra kieno. Veidai irgi be perstojęs keitėsi. Jie žiojosi, šaukė, riaumojo, staugė ir juokėsi iš viens kito. Drakono su raiteliu jie, rodė, nė nematė, nes, palyginti su jais, jis buvo mažas kaip uodas. Tada jis išvydo pamėkles, kurios trūkčiojo tarsi mėšlungio tampomos, jų burnos buvo, tarsi norėtų rėkti ar juoktis, tačiau aplinkui viešpatavo tyla. O paskui — tarsi lapai, pagauti vėjo šuoro, — visos kartu pasileido Nieko link ir ... **B. Vaiduoklių miestas.** miesto gatvės buvo apgaubtos tylos. Vaizdas buvo ir Atrodė, jog čia nėra nė vieno pastato, kurio išvaizda nebūtų ir, tarsi visame mieste stovėtų vien vaiduoklių pilys ir kaukų namai. Gatvėse ir skersgatviuose, tokiuose pat, kaip ir viskas tame krašte, kabojo voratinkliai, iš rūsių angų ir šulinių sklido kvapas. Miestas atrodė labai didelis. Dalies kvartalų namai buvo tokie ir, kad jis galėjo pasiekti stogo kraštą. Kiti, priešingai, buvo tokie, kaip tikri rūmai su skulptūromis puoštais fasadais. Visos šios skulptūros vaizdavo griaučius ir demonus, kurie išsišiepę spoksojo į praeivį. Kažkur visai netoli pasigirdo, staugimas, toksai ir, kad Atrėjui sugnybo širdį. Tame staugime skambėjo visa patamsių vientatvė, visas prakeikimas. Jis vis tęsėsi, aidu atsimušdamas nuo vis tolesnių pastatų, kol pagaliau ėmė rodytis, jog kaukia plačiai pasklidusi milžiniškų vilkų ruja. Atrėjas įėjo pro vartus, pakliuvo į, kiemą, perėjo parką ir galų gale atsidadė , užpakaliniame kieme. Tenai prirakintas prie mūro sienos gulėjo, vilkolalkis. Po jo kailiu galėjai suskaičiuoti šonkaulius, nugurkaulio kuštera buvo kaip pjūklo dantys, iš pravirų nasrų karojo liežuvis. **C. Perelinas, nakties miškas.** Daigai tame miške augo labai greitai, tiesiog akyse augo. Jie leido lapus ir stiebus, brandino pumpurus, kurie virto, žiedais. Jau mezgėsi vaisiai, kurie, vos tik prinokę, sproginėjo kaip raketos, aplinkui purkšdamos naujų sėklų žiežirbas. Iš tų sėklų dygo augalai, tačiau jau kitokie, panašūs į paparčius ar mažas palmes, kaktusų kupstus, krūmus ar šakotus medelius. Kiekvienas jų žibėjo ir švietė vis kita spalva. Aplink sužėlė augalų tankynė, ilgainiui vis labiau persipinanti ir sudaranti ryškių spalvų audinį, tad netrukus abu jau gaubė , burtų kilimų palapinė. **D. Gaobas, Spalvų dykuma.** Toliau driekėsi kopos, šalia — visų įmanomų spalvų kalvos. Kiekviena jų buvo vis kitokio atspalvio. Artimiausia, kita —, už jų, , , , spalvų kalvos. Ir jos driekėsi nuo vieno horizonto krašto iki kito, kiek tiktai akis

beįstengė užmatyti. ir smėlio upeliai tekėjo tarp kalvų ir skyrė jas vieną nuo kitos. Spalvos visą laiką keitėsi. Oras alsino liepsna, saulė virto liepsnų sūkuriu dangaus viduryje. Iš visko sprendžiant Goabo dykuma buvo neįsivaizduojamai didelė, tokia didelė, kad niekuomet negalėtum pasiekti jos krašto. Staiga ant kopos viršūnės pamatė liūtą. Jis stovėjo kaip tik priešais saulę, tad didžiuliai jo karčiai gaubė snukį lyg liepsnų vainikas. Tačiau karčiai ir visas kailis buvo ne geltoni, kaip įprasta liūtams, o tokie pat raudoni kaip ir smėlis, ant kurio stovėjo.

2. Fantazijos šalis dar puikuoja Sidabro miestu Amargantu, Žvaigždžių vienuolynu, Buvusių karalių miestu, Paveikslų kasykla ir Gyvenimo vandenimis. Aprašykite vieną iš pateiktų Fantazijos šalies vietovę, vartodami kuo daugiau epitetų.

3. M. Endė „Bėgalinėje istorijoje“ minimi tokie fantastiški veikėjai kaip Senoji Morla, Ygramulė, kurios yra daug, Keliaujančio Kalno senis, Matanti Ranka, Graogramanas Margaspalvė Mirtis Dama Ajuola ir kiti. Aprašykite pasirinktą veikėją, galimas jo funkcijas Fantazijos šalyje kuo vaizdingiau, vartodami epitetus ir kitas meninės raiškos priemones.

Galimi atsakymai. 1. A. Juoda, milžiniška baimė, normalių žmonių, reikalingi (žmonės). B. aštrus vėjas. C. saldaus, grietinėlės ir nepaprastai puikaus skonio, ypatingas anūkas. D. Protingiausios lūpos, nauji dažai, viliojančios spalvos, drėkinamųjų medžiagų, minkštas ir puikias (lūpas). E. Fantastiška kava. F. žvaigždės gilios. G. graži, dieviška Jūratė. H. Draugiškos pajuokos. I. Neišlavinta, stipri valia. J. Pūkuotas žmogiukas, juodus paukščius. 2. A. Monotonišką, permirkusią nuo lietaus nuotaiką; šiltą pūkuotą audeklą; spalvingo rudens. B. patraukli, nepasiekiamą, šalta, kieta, griežta. C. Žaisminga, laisva, stilinga. D. nuostabus, neaprepiamas, mažas, nuobodus pasaulis. E. tyras klasikinis skambesys, nesutramdoma dvasia, tūkstančio ežerų šalyje, tikra savito meno audra. F. Šokoladinė snaigė. G. žaismingos, gundančios, žvilgančios, nuostabios, viliojančios, žavingos, spindinčios, kerinčios blakstienos. H. — . I. gležni lapeliai, čežančioje žolėje, pavasarinis želmuo, J. gyvenimas slidesnis. (flk.)

III dalis. Vertinimui (savitikrai) skirtos užduotys.

PATENKINAMAS LYGIS. Už kiekvieną teisingą atsakymą skiriama 0,4 taško.

I. Skaitymo užduotis. 1. Pabaikite sakinį įrašydami dar vieną sinonimą. Mergaitės įveikė pievelę pašuokomis, paliuokomis,

2. Sakinyje paryškinta kalbinė raiškos priemonė. Rytą, kai pabundame, visi mūsų sapnai išgaruoja **kaip rasa saulėje**. (J. Gaarder) Koks jos pavadinimas? a) sinonimas, b) antonimas, c) retorinis kreipinys, d) įsmeninimas, e) palyginimas.

3. Kaip veikėją charakterizuoja toks palyginimas: „Jos balsas toks spigus, kaip kokio garinio lokomotyvo švilpukas“?

4. Poetinė mįslė: „Paslaptingi tartum mėnesiena, // Kaip kalnai ir kaip per kalnus kelias. // Kartais — tartum tų kalnų oželiai, // Vienas kitą vaikos kiaurą dieną. // Kartais — tartum raiteliai iš kino, // tartum miestai, kuriuose nebuvęs. // Kur keliauja jie nežino // Nei margi drugeliai, nei lėktuvai. // Kaip prisiminimų atvirukai // Danguje — lyg žydintys linai...“ Apie ką kalba poetė R. Skučaitė Jums pateiktame posme?

5. Raskite kreipinį ir su tuo kreipiniu parašykite savo sakinį. Lietuviai ir žemaičiai, ar galvijai esame? Argi tėviškos kalbos niekad nebmokėsme? (D. Poška)

6. Perskaitykite R. Skučaitės eiliuotą galvosūkį „Upė — miestas, upė — miestas...“ ir pabandykite išspręsti galvosūkį. Gaublys prakalba žmogaus balsu. Kaip vadinama tokia kalbinė raiškos priemonė, kai negyviems daiktams suteikiama gyvos būtybės ypatumų. Kalbinių priemonių pavadinimus galite rasti 2 užduotyje.

Sau sukos Žemės rutulys —

Ramus mokyklinis gaublys.

Ir — matot?

Užvakar iš ryto

Kiek užrašų
Nuo jo nukrito!
Angara, Sena, Vilnius, Dnepras, Kaunas, Volga, Viena, Neris, Varšuva, Irkutskas,
Nemunas, Samara, Dauguva, Hamburgas, Misisipė, Londonas, Nilas, Paryžius, Ryga,
Tibras, Elbė, Temzė, Naujasis Orleanas, Dunojus, Kairas, Vysla, Roma, Kijevas.
Gaublys pasakė tokį norą:
Sudėstykit žodžius po porą,
Kad būtų upė,
Na ir miestas,
Tos upės
Atspindžių nušviestas!
Nieko čia sunkaus nėra.
Va:
Irkutskas — Angara.
Ir t. t.

7. Parašykite po vieną ir daugiau sinonimų, kurie apibūdintų gyvulių, paukščių „kalbėjimą“.

Karvė — mykia, bliana.

Šuo — ..., ...

Katė — ..., ...

Jautis — ..., ...

Varna — ..., ...

Vieversys — ..., ...

Gandras — ..., ...

Žvirblis — ..., ...

Žąsis — ..., ...

8. S. Coolidge knygoje „Ką nuveikė Keitė“ augalas rudoklė lyginamas su žmogumi: „Vieniša rudoklė palinksta į virš upokšnio, lyg norėdama regėti vandenyje savo žavų atspindį. Bet raudoklė neatrodė tuščiagarbė“. Kokios žmogaus savybės suteikiamos rudoklei?

9. Pasirinkite du augalus (arba gyvūnus) ir parašykite keletą jų savybių, kuriomis jie gali būti panašūs į žmogų.

10. Mokytoja Majers dalijo knygas lyg kokia Jungtinių Valstijų prezidentė, ištesdama ceremoniją iki begalybės visokiais parašais ir kitokiomis apeigomis. (K. Paterson). Raskite meninės raiškos priemonę.

II. Rašymo ir kalbėjimo užduotis. A. Lindgren knygoje „Mijo, mano Mijo“ aprašytas Ginklakalys: „Patekom į kalvę, kur liepsnojo galingas žaizdras. Čia buvo milžiniškas priekalas, o šalia priekalo stovėjo žmogus. Ko gero, didžiausias ir stambiausias vyras, kiek teko matyti. Su stambiais rudais plaukais ir ilga barzda. Buvo suodinas, juodas, rankos kaip vėzdai. Antakiai vešlūs, gauruoti (...)“ (104). Aprašykite jį smulkiau: apibūdinkite jo gyvenamą vietą, ne tik išvaizdos, bet ir būdo bruožus ir t. t. Jeigu sekasi sunkiai, galite pasinaudoti I. Vikland iliustracija (žr. Priedai).

Galimi atsakymai. 1. pastriuoksomis. 2. e. 3. Neigiamai. Taip apibūdinamas namų tvarkytojos ponios Novotni balsas iš E. Donnelly apysakos „Sudie, seneli, ištariau aš tyliai“. Tai iš tiesų nepatraukli veikėja, nuolat šnipinėjanti šeimos narius. 4. Debesys. 5. Lietuviai, žemaičiai. 6. Sena — Paryžius, Dnepras — Kijevas, Vysla — Varšuva, Dauguva — Ryga, Elbė — Hamburgas, Tigras — Roma, Misisipė — Naujasis Orleanas, Temzė — Londonas, Nilas — Kairas. 7. Šuo — loja, urzgia, cypia ir t. t. Katė — miaukia, kniaukia ir t. t. Jautis — baubia, mauroja ir t. t. Varna — karksi, krankia, rėkia ir t. t. Vieversys — čirena, čirliuoja, čiulba, čiviruoja, čyruoja. Gandras — klegena, kalena, tarškina, klekena, kleketuoja. Žvirblis — čirškia, čerška, čiauška, čirškauja. Žąsis

— klegina, girga, girgsi, skardena. 8. Ji vieniša, kaip ir žmogus. Pomėgis save stebėti. 9. 10. Palyginimas: „lyg kokia Jungtinių Valstijų prezidentė“.

PAGRINDINIS LYGIS. Už kiekvieną atsakymą skiriama po 0,8 taško.

I. Skaitymo užduotis. 1. Žaidimas „Sprendimai, sprendimai“. Kiekvienas mokinys gauna 2 spalvų kortelių rinkinį, o kiekvienoje vienos spalvos kortelėje yra sąvokų pavadinimai, o kitos spalvos — sąvokų apibrėžimai. Mokiniais reikia sujungti „sąvokos“ kortelę su jos apibrėžimu.

Sąvoka	Apibrėžimas
1. Sinonimas	A. Daikto ar veiksmo ypatybės ekspresyvus nusakymas sugretinant su kitu reiškiniu, turinčiu kokį nors bendrą požymį.
2. Antonimas	B. Tai kreipimasis į čia nesantį ar mirusį asmenį, į negyvą daiktą, abstrakčią sąvoką.
3. Frazeologizmas	C. Priešingos reikšmės žodis.
4. Palyginimas	D. Tos pat ar artimos reikšmės žodis, forma ar žodžių junginys.
5. Retorinis kreipinys	E. Sąmoningas žodžių, frazių ar sakinių kartojimas stilistiniais tikslais.
6. Įsmeninimas	F. Žodis, vaizdingai apibūdinantis žmogų, daiktą ar reiškinių.
7. Pakartojimas	G. Vaizdingos reikšmės, pastovūs žodžių junginiai.
8. Epitetas.	H. Sužmoginimas, žmogaus ypatybių suteikimas negyviems objektams, gyvūnams, sąvokoms.
9. Retorinis klausimas	I. Raiškos būdas, negyviems daiktams suteikiantis gyvos būtybės ypatumų, gyvuliams, paukščiams žmogaus savybių.
10. Metafora	J. Vaizdingas perkeltinės reikšmės pasakymas, sukurtas gretinant du panašius objektus.

Vertinimui ir savitikrai skirtos užduotys.

1.

Kalbinės raiškos priemonės pavyzdys.	Apibrėžimas.
1. Prakaitas upeliais srūva.	A. Metafora
2. Purškė kompleksuotas lietus. (S. Parulskis)	B. Ironija
3. Drąsus kaip kiškis.	C. Antitezė
4.	D. Paradoksas
5. Darbas — ne vargas, tinginystė — ne laimė.	E. Parodija
6.	F. Įsmeninimas
7. Kiek yra dalykų, kurių nėra, ir nieko nuostabaus (J. Gruš).	G. Hiperbolė
8. Obelys tartum perekšlės/ išskėtę žalius sparnus (A. Mald.)	H. Pakartojimas
9. Rymo ramunėlė rudens arimuos (S. Nėris)	J. Inversija
10.	I. Aliteracija

atsakymai 1 — G. 2 — 5 — C. 7 — D. 8 — D, F. 9. — I. 10.

3.

Sąvoka	Apibrėžimas
1. Metafora	A. Daikto ar veiksmo ypatybės ekspresyvus

	nusakymas sugretinant su kitu reiškiniu, turinčiu kokį nors bendrą požymį.
2. Ironija	B.
3. Antitezė	C. Pridengtos formos pašaipą, kai sakoma viena, o mintyje turima kita.
4. Paradoksas	D. Balsių, dvibalsių kartojimas, sutelkimas.
5. Parodija	E. Meninis padidėjimas.
6. Įsmejinimas	F. Kontrastiškų sąvokų derinimas sakinyje.
7. Hiperbolė	G.
8. Epitetas.	H.
9. Inversija	I. Raiškos būdas, negyviems daiktams suteikiantis gyvos būtybės ypatumų, gyvuliams, paukščiams žmogaus savybių
10. Asonansas	J. Pasakymas, skelbiantis neįprastą mintį, iš pirmo žvilgsnio prieštaraujančią sveikam protui.

2. Pabaikite sakinį tokiu palyginimu, kuris būtų suprantamas 5 — 7 metų vaikams. Iš aukštai mūsų planeta atrodo kaip

3. Įrašykite du palyginimus, vienu veikėja turėtų būti pašiepiama, kitu ja turi būti žavimasi. A. Gerlinga jau seniai guli paplūdimyje, blizga kaip ... ir kepinasi. B. Gerlinda jau seniai guli paplūdimyje, blizga kaip ... ir kepinasi.

4. Pabraukite epitetus ir parašykite, kam jie skirti. „Geri jie būna, būna nemalonūs, // Kai persekioja nuošaliam kely. // Jie būna susigūžę, išsigandę, // Kai slepiasi nuo vėjo debesų, // Pavargę būna — beldžiasi į langą — // Tik niekad nebūna jie sausi. (Juozas Erlickas)

5. E. Doneli (E. Donnelly) knygoje „Sudie, seneli, ištariau aš tyliai“ keliami mirties problema, kaip kalbėti apie mirtį. Pagrindinis knygos herojus senelis piktinasi tuo, kad žmonės bijo kalbėti apie mirtį. Jie sako vietoj „laidotuvės“ atsisveikinimas, vietoj „mirti“ išeiti. Parašykite kuo daugiau sinonimų „žodžiu“ mirti, suskirstydami juos pagal kalbėjimo toną ir vartojimo sritį.

Pavyzdys:

Kalbėjimo tonas	Iškilingas	Neutralus	Pajuokiamas (humoristinis)	Jausmingas
Veiksmažodinis junginys	Akis užmerkti amžinai, ...	Mirti, ...	Į šarkų bažnyčią nuvažiuoti, barzdą užversti, ...	Palikti ašarų pakalnę, ...
Vartojimo sritis	Nekrologas, atsisveikinimo kalba	Žiniasklaida	Šnekamoji kalba	Šnekamoji kalba

6. Kokia kalbinės raiškos priemonė vartojama šiuose sakiniuose? Kokia jos funkcija? A. Suaugusio žmogaus pasaulis jau nusistovėjęs, o paauglys — nuolatinis judėjimas, jo viduje — netvarka ir chaosas, bet taip ir turi būti. G. Bončkutė — Petronienė. B. Tyrimai atskleidė, kad apdovanojimai už pažymius padeda tik trumpam, geri mokiniai ir taip mokosi gerai, o blogiems nepaaiškėja, kaip geriau mokytis. G. Bončkutė — Petronienė.

7. Pajuokiamu tonu pasakytus sakinius pakeiskite neutraliais (tą pačią mintį pasakykite diplomatiškiau, taktiškiau). A. Jo skonis prastas. B. Tėra labai nedidelis skirtumas tarp žvejybos ir idiotiško stypsojimo ant kranto.

8. Kokia kalbinės raiškos priemonė pagrįstas R. Skučaitės eiliuotas galvosūkis „Kas aš esu?“ Aptarkite šios meninės raiškos funkciją. Jei galite, parašykite ir mįslės atsakymą.

Gal aš daiktas,

Gal ne daiktas,
Bet daiktavardis — esu!
Aš skiriuosi iš visų.
Mat visi kiti daiktai
Kiek pridėjus —
Padidėja,
O atėmus —
Sumažėja.
Nesuprantama stačiai —
Man gi — viskas atvirkščiai!
O be juoko iš tiesų
Kas per daiktas aš esu?

9. Pateiktoje eilėraščio eilutėje yra 3 kalbinės raiškos priemonės. Išrašykite jas ir nusakykite jų funkciją. Obelys tartum perekšlės/ išskėtę žalius sparnus. (A. Maldonis.)
10. Įrašykite tokias raiškos priemones, kurios padėtų atskleisti vasaros žavesį ir rudens liūdesį.

J. Erlickas. Eina Vasara...

Eina Vasara graži tarsi?....
Su vaikais, su paukščiais,?....
Supasi ant laikrodžių rodyklių
Saulės sūnūs —?.... — išdykę.

Nemiegok ilgai — praeis pro šalį,
Nepavysi, neberasi kelio...
Tam kely su antpečiais?....
Jau budės Rugsėjis?.....

O! Kad vasara nepasibaigtų!..
Bet Rugsėjis puola — bėkim gelbėt —
Laikrodžių neturim — turim laiko
Daug daugiau, nei laikrodyje telpa,

Bet pastoja kelią varnos?.....
....?.... pasilikusi viena,
Voro siūlu pririšta prie smilgos,
Paskutinė Vasaros diena...

II. Rašymo ir kalbėjimo užduotis. Iš žemiau pateiktų užduočių pasirinkite vieną ir atlikite ją stengdamiesi rašyti vaizdingai, gyvai.

1. Parašyk atviruką su džiugia ir liūdna žinia, kurioje perteik patirtus įspūdžius.
2. Esi žurnalistas, parašyk straipsnį apie... pasirinktą objektą. (Pavyzdžiui, gali aprašyti skulptūrą, po to pakalbinti ją sukūrusį menininką ar suteikti žodį miestelio merui.).
3. Tu esi būsimasis didysis keliautojas. Aprašyk pasirinktą kelionę.
4. Valentino diena.
5. Kaip įtikinti tėvus padidinti kišenpinigius. 101 geniali idėja.
6. Sukurk knygos apžvalgą, vertą rimto laikraščio apžvalgos skyriaus „Knygos“.
7. Sukurk pokalbį tamsoje.
- 8.
9. Aprašyk keletą dalykų, kurių tu beprotiškai bijai.
10. Sukurk tikslų klasės mergaitės ir berniuko aprašymą. Keliomis eilutėmis aprašyk jų išorę, charakterio bruožus ir kai kurias ypatybes. Nepamiršk paminėti, ką kiekvienas jų mėgsta ir ko negali pakęsti.
11. Aprašyk keletą dalykų, kurių nenorėtum pamiršti.
12. Parašyk trumpą padėkos kalbą.
13. Parašyk sau penkiamečiui.

14. Parašyk straipsnį žurnalui „Ar verta atvirai kalbėtis apie paaugliškas problemas?“

15. Parašyk samprotavimą „Kodėl tiek mažai Tavo bendraamžių mėgsta skaityti knygas?“

Galimi atsakymai. 1 — D. 2 — C.3 — G.4 — A. 5 — B. 6 — I. 7 — E. 8 — F. 9 — B. 10 — J.2. ledinukas.3. A. Gerlinga jau seniai guli paplūdimyje, blizga kaip lašinių paltis (kaip virtas vėžys) ir kepinasi. B. Gerlinda jau seniai guli paplūdimyje ir blizga kaip šokoladinė gražuolė.4. Epitetai: geri, nemalonūs, susigūžę, išsigandę, pavargę, nebūna sausi. Lietūs.5.

Kalbėjimo tonas	Iškilmingas	Neutralus	Pajuokiamas (humoristinis)	Jausmingas
Veiksmazodinis junginys	Akis užmerkti amžinai, amžinu miegu užmigti, į amžinybę nukeliauti, į kapus nueiti, į kapą atgulti, su pasauliu (gyvenimu) atsisveikinti...	Mirti, netekti gyvybės, kristi, žūti...	Nusibaigti, , galą gauti, akis pastatyti, į šarkų bažnyčią nuvažiuoti, autus padžiauti, barzdą užversti...	Netekti gyvenimo, palikti ašarų pakalnę, akis užmerkti amžinai...
Vartojimo sritis	Nekrologas, atsisveikinimo kalba	Žiniasklaida	Šnekamoji kalba	Šnekamoji kalba

6. Kontekstiniai antonimai. A. Kontekstiniai antonimai: suaugusieji — paauglys, nusistovėjęs — netvarka, chaosas. Išryškina skirtingas veikėjų ypatybes. Sistemini antonimas: geras — blogas. Pabrėžia dviejų mokinių grupių skirtingas ypatybes.7. A. Jo skonis savotiškas. B. Kai kurie žmonės mėgsta leisti laiką gamtoje, stebėdami meškerės valą.8. Įsmeninimas. Leidžia negyvam daiktui save pristatyti ir kartu suteikia mįslei vaizdumo. Duobė.9. Obelys tartum perekšlės — palyginimas. Vaizdą padaromas gyvas. Obelys išskėtę žalius sparnus — įsmeninimas. Suteikia vaizdumo. Žalius sparnus — epitetas, nusakantis spalvą.

10. Įrašykite tokias raiškos priemones, kurios padėtų atskleisti vasaros žavesį.

J. Erlickas. Eina Vasara...

Eina Vasara graži tarsi mama
Su vaikais, su paukščiais žaisdama,
Supasi ant laikrodžių rodyklių
Saulės sūnūs — spinduliai — išdykę.

Nemiegok ilgai — praeis pro šalį,
Nepavysi, neberasi kelio...
Tam kely su antpečiais geltonais
Jau budės Rugsėjis kapitonas.

O! Kad vasara nepasibaigtų!..
Bet Rugsėjis puola — bėkim gelbėt —
Laikrodžių neturim — turim laiko
Daug daugiau, nei laikrodyje telpa,

Bet pastoja kelią varnos pilkos...
Verkia pasilikusi viena,
Voro siūlu pririšta prie smilgos,
Paskutinė Vasaros diena...

Eilutės tik keturios raiškos priemonių ...

Kai kurių klausimų teisingi gali būti ir kiti atsakymai. Šie pateikti atsakymai skirti tik tiems, kurie nesugalvojo jokios kalbinės raiškos priemonės, nežinojo jokio atsakymo.

AUKŠTESNYSIS LYGIS. Už kiekvieną atsakymą skiriama po 1 tašką.

I. Skaitymo uždutis. 1. Žaidimas „Sprendimai, sprendimai“. Kiekvienas mokinys gauna 2 spalvų kortelių rinkinį, o kiekvienoje vienos spalvos kortelėje yra raiškos priemonių pavyzdžiai, o kitos spalvos — raiškos priemonių pavadinimai. Mokiniam reikia sujungti „priemonės“ kortelę su jos pavadinimu.

Kalbinės raiškos priemonės pavyzdys.	Sąvoka
1. Stokholmo policija ieško berniuko Bu Vilhelmo Ulsono, kuris vakar apie aštuonioliktą valandą dingo iš savo namų Uplando gatvėje 13. (A. Lindgren)	A. Sinonimas
2. Mokytoja nusišypsojo ypatinga pirmosios mokslo metų dienos šypsena.(K. Paterson)	B. Antonimas
3. Karlsonas plačiai atidarė duris, sušuko: „Sveikas atvykęs, mielas Karlsonai ir tu, Mažyli!“ — ir pirmas įbėgo į vidų. (A. Lindgren)	C. Frazeologizmas
4. Visom keturiom ginuosi nuodėmės. Noriu būti geras žmonai, dukteriai, teisingas žmonėms.	D. Palyginimas
5. Amžinai jis svyruoja ir neapsisprendžia, ką daryti.	E. Kreipinys
6. Šilto pieno šiurkšlės čaižė kibirą.(K. Paterson)	F. Įsameninimas
7. Bepigu išbarstyt, bet sunkiau sugraibyt. (flk.)	G. Pakartojimas
8. Ieškokit, ieškokit visur. Riteris Kato įsakė sugauti priešą. (A. Lindgren)	H. Epitetas
9. Ūsočius. Sveiki, Amigos! Jūs net neįsivaizduojate, kas mūsų laukia! Bus karšta! Plikis. Kad tave kur vištos! Ūsočius. Ne vištos, o „El viščiukas“ su sūriu, su traškiomis salotomis ir nepakartojamu meksikietišku padažu. Tikras meksikietiškas karštis! Plikis. Holla! Ūsočius. Taip pat dvigubas mėšainis su sūriu, salotomis, pomidorais ir meksikietišku padažu. Plikis. Bet kur visa tai, mačo? Storulis. Restorane „McDonald’s“.	J. Kreipinys
10. Kojų padai jau pasidarę kieti kaip nudėvėtų sportbačių.(K. Paterson)	I. Epitetas

2. Užpildykite palyginimais žemiau pateiktą lentelę.

Savybė	Tautosaka	J. Erlicko stilius	Jūsų sukurti
Užsispyręs kaip			
Piktas kaip			
Lėtas			
Šaltas			

3.Koks retorinis kreipinys yra pats populiariausias?

4.Sukurkite kuo daugiau epitetų ir palyginimų apie kalbą. Pavyzdys: „Rodės, ji tokia, kaip ir nerami, slėpinga, nešlamanti giria prieš audrą, tokia, kaip upės, kylančios nuolaidžiais kalneliais, kaip vieversio daina mėlyna dangaus bedugnėj, ir tokia, lyg lakštingalė dainuotų, pasislėpus prie upelio tankiam karklyne.“ (I. Šeinius)

5. Kiekviename pateiktame J. Erlicko posmelyje yra mažiausiai 3 kalbinės raiškos priemonės. Raskite jas, paaiškinkite jų paskirtį tekste. A. Vinys vienakojės, // Pasakykit viena: // Ką gi jūs galvojat, // Kalamos į sieną? // Ar galvos neskauda, // Kai plaktukas tvoja? // Ar baisu, kai traukia // Replėmis už kojos? B. Po klevo lapais šiltos dienos guli, // Ant lapų šoka boružė basa...// Išlipsiu aš stotelėje Mėnulio, // Kur sidabruoja žvaigždėmis rasa. C. Kodėl jūs užaugote, mano kojelės? // Kodėl tu užaugai taip greitai, Mirtele, — // Dalgį tau išplakė mano širdelė...

6. Prisiminkite keletą knygų, kurių pavadinimuose figūruotų retorinis kreipinys.
7. Sugalvokite mįslių, klausimų, kuriuose būtų vartojami epitetai. Pavyzdys: Kas gali būti pasišiaušusi ir suskurus? (Žolė). Kas gali būti neprisileidžianti? (Troba)
8. Suskirstykite pateiktus frazeologizmus į a) turinčius šnekamąjį atspalvį ir b) knyginį. Paaškindite jų reikšmę, sugalvokite su duotais frazeologizmais sakinių. Kulnus raityti, užburtas ratas, griežti dantį, miglos košė, ilsėtis ant laurų, kovoti su vėjo malūnais, akys slysta.
9. Pakartojimai
10. Pabandykite pratęsti žemiau pateiktus J. Erlicko eilėraščius. Pasistenkite, kad Jūsų sukurtas tekstas būtų pakankamai vaizdingas.

Svetimam sapne

Aš pro Vasaros pusęėjau, keliavau
Ketvirtadienį, girtas nuo vyšnių lietaus,
Ir į sapną netyčia visai pakliuvau
Nepažįstamo liūdno žmogaus.

O sapnavo jis...

II. Parašykite laisvą temą, stengdamiesi įvairius, daiktus, reiškinius bei asmenis, jų ypatybes apibūdinti epitetais, palyginimais bei kitomis kalbinės raiškos priemonėmis.

Galimi atsakymai. 1. 1 — nėra kalbinės raiškos priemonė, tai buvo kortelė „apgavikė“. 2 — H. 3 — E. 4 — C. 5 — A. 6 — F. 7 — B. 8 — G. 9 — J(E), I (H), C, H. 10 — D.

2.

Savybė	Tautosaka	J. Erlicko stilius
Užsispyręs kaip	ožys	taburetė
Piktas kaip	velnias	
Lėtas kaip	apatinis girnų akmuo	sraigė
Šaltas	ledas	šimtas varliukų
Gudrus	lapė	

3. Odievedievedievedie. 5. A. Vinys vienakojės — retorinis kreipinys. Jo dėka daiktas sugyvinamas. Vienakojės — epitetas. Suteikia vaizdumo. Ką gi jūs galvojat? — įsmeninimas. Suteikia ekspresyvumo (į negyvą tikrovę reaguojama emociškai). B. Šiltos — epitetas. Teigiamai apibūdina. Dienos guli — įsmeninimas. Atskleidžia šiltų vasaros dienų tingumą, kartu sukuria kontrastą šokančios boružės vaizdui. Epitetas — basa. Suteikia vaizdumo. Šoka boružė — įsmeninimas. Boružė sugyvinama, pabrėžiamas jos linksmumas, o pats vaizdas tampa gyvesnis, vaizdingesnis. C. Kojelės — kreipinys. Jo dėka kojos sugyvinamos. Deminutyvas — kojelės. Žodžiui suteikiamas maloninis — mažybinis atspalvis. Dalgį tau išplakė mano širdelė — įsmeninimas. Suteikia ekspresyvumo (jausminis santykis su kalbama tikrove, veiksmo ypatybė nusakoma remiantis panašumu). 6. E. Donnelly „Sudie, seneli, ištariau aš tyliai“; A. Lindgren „Mijo, mano Mijo“; Sarojanas „Mama, aš tave myliu“, Sarojanas „Tėti, tu keistuolis“. 8. Vartojami šnekamojoje kalboje: akys slysta („labai gražu“), kulnus raityti („bėgti, šokti“), griežti dantį („pykti“), miglos košė („žioplys“). Knyginis atspalvis: ilsėtis ant laurų („džiaugtis laimėjimais nieko neveikiant“, kovoti su vėjo malūnais („grumtis tuščiai, su tariamomis kliūtimis“), užburtas ratas („padėtis be išėities“).

BAIGIAMOJI PAMOKA — VIKTORINA

I. Pamokos tikslas. Pakartoti kalbinės raiškos priemones, įtvirtinti žinias.

II. Pamokos situacija. Mokiniai yra pasiruošę viktorinai, susiskirstę į 9 komandas (devynias, nes tiek kalbinės raiškos priemonių buvo mokytasi 5 — 6 klasėje). „Sinonimus“ komandos pavadinime

figūruoja sinonimas, „Antonimų“ — antonimas ir analogiškai „Frazeologizmų“, Palyginimų“, „Kreipinių“, „Įsmeninimų“, „Pakartojimų“, „Epitetų“, Kreipinių“ komandos.

II. Pamokos eiga.

1. Komandų prisistatymas.
2. Komandos ruošia užduotis priešininkų komandai. Vertinimas: du taškai už teisingą atsakymą, vienas taškas, jei tariamasi su kitais komandos nariais. Už pateiktą klausimą gaunataška, jei niekas nežino atsakymo — taškai dvigubinami.
3. Žaidimas „Sprendimai, sprendimai“ (namie komandų paruošta užduotis).
4. Išdalinami laikraščiai. Kuri komanda per minutę ras daugiau kalbinės raiškos priemonių.
5. Raiškos priemonių iliustracijų paroda.
6. Sukurti pasirinkto daikto reklamą, kurioje būtų kuo daugiau kalbinės raiškos priemonių.
7. Vaidinimai. Atspėti, kokia tai kalbinės raiškos priemonė (Eitminavičius S. Žaismingiau apie kalbą ir literatūrą. V., 2004. P. 71, 73, 79, 81)
8. Prisiminkite ir užrašykite kuo daugiau paukščių balsų nusakymų.
9. Ką reiškia šie frazeologizmai: 1) audras kelti (triukšmauti), 2) nagus krimstis (gailėtis), 3) pirštu perduriamas (plonas), 4) bluosto nesudėti (nemiegoti), 5) nešti kudašių (bėgti), 6) seilę varvinti (norėti), 7) ausis pastatyti (klausytis), 8) kaip iš pieno plaukęs (gražus), 9) velnio neštas ir pamestas (vėjavaikis, nerimtas, nepatikimas).
10. Įrašykite trūkstamus žodžius į patarles ir priežodžius, raskite bent vieną kalbinės raiškos priemonę. Už kiekvieną teisingą atsakymą po 1 balą. 1) Dėl **ilgo** liežuvio ne vienam dantys išgriuvo. 2) **Melo** trumpos kojos. 3) Bijo kaip **kurmis** kelio. 4) Vilką kojos **peni**. 5) Tušti puodai garsiai **skamba**. 6) Senas **vilkas** uodegos į eketę nekiša. 7) Burna, nebūk durna: mokėk loti — būsi **soti**. 8) Ėda kaip arklys, dirba kaip **gaidys**. 9) Auksas skęsta, mėšlas į krantą **plaukia**.

III. Apibendrinimas. Rezultatų aptarimas. Padėkoja draugams už tai, ko vieni kitiems padėjo išmokti.

Literatūra

1. Babbitt N. Amžinieji takiai. V., 2002.
2. Bončkutė — Petronienė G. Įdomioji psichoterapija mokytojams ir tėvams. V., 2008.
3. Coolidge. Ką nuveikė Keitė. V.,
4. Donnelly E. Sudie, seneli, ištariau aš tyliai. V., 2003.
5. Erlickas J. Aš moku augti. V., 2003 (J. E.)
6. Frazeologijos žodynas. V., 2001.
7. Gaarder J. Ei ! Ar čia yra kas nors?
8. Janson T. Burtininko skrybėlė. Muminuko tėčio memuarai. Baisus vidurvasaris. V., 1992.
9. Jarmala A. Gramatiniai uždaviniai ir žaidimai. K., 1983.
10. Kemoun H. B. Parašyk savo knygą. V., 2009.
11. Matulaitienė S. Poezijos gramatika. V., 1997.
12. Mokyklinis lietuvių kalbos antonimų žodynas. K., 2002.
13. Paterson K. Smarkuolė Gilė Hopkins. V., 1999.
14. Ramonaitė V. Literatūros mokslo įvado pagrindai. Š., 1997.
15. Smetonienė I. Reklama... Reklama? Reklama! V., 2009.
16. Skučaitė R. neskubėkim ir atspėkim. V., 1987.
17. Skučaitė R. Raidžių namučiai. V., 1997.
18. Skučaitė R. vaikams vanagams. V., 1999.
19. Sparnuotu žodžiu apie žodį. V., 1991.
20. Zaborskaitė V. Literatūros mokslo įvadas. V., 1982.

21. Župerka K. Stilistika. Š. , 2001.